

PREMIO 2011
DE ALFABETIZACIÓN
UNESCO

Libro del adulto
Gígí' rhi daní kíkí' rhikoiyadí
líbrugadí

MEVYT
Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

MIBES
MEVYT Indígena
Bilingüe con Español
como segunda
lengua

3

Leo y escribo en mi lengua

Ódami

Niidhi daní ójai aaní gin ñioki

Secretaría de Educación Pública
Dirección General de INEA
Dirección Académica

Coordinación académica
Sara Elena Mendoza Ortega
Elisa Vivas Zúñiga
Vera Pallán Figueroa

Autoría
Guillermina Duarte Hernández
Elisa Vivas Zúñiga

Adaptación para la población hablante en
lengua tepehuano del Norte
Mariana Rivas Valencia
Eusebio Nolasco Serrano

Asesoría académica
Oscar Tlalmis Jiménez

Revisión técnica
Maribel Eloisa Morales Hidalgo

Revisión de la escritura en lengua
tepehuano del Norte
Alejandro Rivas Vega

Coordinación gráfica y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Seguimiento al diseño
Jorge Nava Rodríguez
Ricardo Figueroa Cisneros

Seguimiento editorial
María del Carmen Cano Aguilar

Revisión editorial
Hugo Fernández Alonso
Laura Angélica de la Torre Rodríguez
Eliseo Brena Becerril

Diseño de portada
Ricardo Figueroa Cisneros

Diseño de interiores
Jorge Aguilar Picasso

Diagramación
Damián Castro Calixto
Ricardo Pérez Rovira

Ilustración de portada
Ricardo Figueroa Cisneros

Ilustración de interiores
Javier Contreras Zavala
Ernesto Arce Ortega
Ismael David Nieto Vital
Irvin Richard Zela Vázquez

Fotografía
Pedro Hiriart y Valencia
Lizeth Arauz Velasco

Leo y escribo en mi lengua. Tepehuano del Norte. MIBES 3. Libro del adulto. D. R. 2014 © Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*. Obra completa: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua*: 970-23-0500-4
ISBN *Leo y escribo en mi lengua.* Tepehuano del Norte. MIBES 3. Libro del adulto: 978-607-710-261-8

Impreso en México

Indixi

Xáko kīikigi

Tiigidharra 5

Tiit' gidhi maaxidharradi go ójai..... 6

Taakoixkamī 1..... 11

Kabúrhikami 1 12

Kabúrhikami 2 34

Kabúrhikami 3 55

Bipiabidharra jīigi gī maatīldharra 79

Taakoixkamī 2..... 88

Kabúrhikami 1 90

Kabúrhikami 2 112

Kabúrhikami 3 131

Bipiabidharra jīigi gī maatīldharra 152

Bhaithiako jīmīdamī ójarragai 161

Gin tiĩtiarraḡa:

Gin oidhiakarroana:

Gin estadoga ĩrri:

Tiigidharra

Go Instituto Nacional bitárri go Educación go Gígí' rhi daní Kíkí' rhikoiyadí (INEA) daní go Instituuto Chihuahuense go Educación bitárra go Gígí' rhi daní Kíkí' rhikoiyadí (ICHEA), bhaigi írhiidhi xi aapi kia kiiikiada gí ójarragana, ipámí gí bapaidhi xi niidha aapi gí líbruga go Gígí' rhi daní kíkí' rhikoiyadí xanxi kiiikigi go moodulo *Niidhi daní ójai aaní gin ñioki. Ódami.* Maathia aapi niidharragai daní ga ójarragai jiiigi gí ñioki ódami.

Bia aapi xi maathika xi go Gígí' rhi daní kíkí' rhikoiyadí líbrugadí bia ogó gooka kíkí' rhikoyadí go taakoixkamí gí jatabuayi baika kabúrhikamí mīxkaxi ódamikidhi niokidhi. Iipigima go kabúrhikamí gí jatadúña go niidharragai, daidhi gookiirri go jataduidhagai ójixkamí xáku bhaigaka aapi ixthumaaxi titi' dhada duña ójarragai.

Go kabúrhikana gí duñá naana maaxi ójai xaakí bhai írhiadha aapi daidhi podú kai duñá aapi ixtumaaxi maatika aapi biixi gí oidhákarroana.

Jimó kabúrhikana daní go jataduidhagai xaakí tigia aapi gí líbrugana, gí taanida ogó xi aapi niidha gí líbruga go Niidhiarragai múyi ñioki ójixikamí, idhi gí soiña xi duñá aapi ixtumaaxi mathí go ójarragai daní go niidharragai.

Xudhuu aapi gí jimapidha jimádu Ija bia aapi xi idhuña biixi aipaku. Ója aapi go jataduidhagai ixdukathi gí tañá gí mamáthldhadamí, gí tigilthuda xi bia aapi xi ixkaithada go líbru pomaxi duña. Tigituñi xi bia aapi xi maathika ixkaithi go kabúrhikamí daní natua, podukai duña aapi ixtuma maatia aapi.

**¡Gí nini'rraka ati'mí xi kí'ga bhai maaxi kiiikiadha aapi gí
maatilhdharragai!**

Titi' gidhi maaxidharradi go ójai

Go iikarradhi xaaki tigia aapi gi líbrugana ágai go ixthumaaxi jataduidhagai duñá. Ixthumaaxi bia go moodulo.

Booyi xaakidi soiki báko daní bí'kadi jataduintulhdha go ójixikamí.

Ídhi iikarragai ágai xi nīidha aapi kí'ga go iikarradi go ójarragai daidhi ágada xudhuu gi nīidha daní gi ójai go múyi ójixikamí.

Aidhi xi mai kia nīidha aapi go ójarragai.

Ídhi iikarragai gi bapaidhi xi tiigithua ixthumaaxi bia go ójai. Bia aapi xi nīidha go iikarragai, seyogadi, xuidhurru go ójai, daní go tintamadhikamí, ixthumaaxiirri ipamaxikamí ji'mai papeerhi xaaki maatika xaaki gi buayi gi oidhagana.

Niidharragai go ójixikamí.

Ídhi iikarragai gi agidhi xi nīidha dhi kí'ga kaika bhaimaxi. Xi mai mathi kai aapi go ójarragai bhaiga aapi xi nīidha ipamí xiikadi kaxi mathia aapi.

Ki mathia aapi go ójixikamí.

Ídhi iikarragai gi agidhi xi maatí tigia aapi ñioki baamioma namí'kami xaaki nīidhi aapi.

Ixmaxi go ójixikamĩ.

Ídhir jímó maaxidharragai xanxi gĩ bapaidhi xi mathia ixdhuuka gĩ ójixi (múyi nĩidhamu aapi go ójixikamĩ, ixmaaxi go ñioki, xi kĩ'ga kikiadha ixthumaaxi tĩigithuka) jirmagadĩ, seyogadĩ, xiuidhiurru dana ixmaaxi go ójai, ixmaaxi tintamadĩ, jormatogadĩ danĩ ix túmaaxi bamioma kĩ'ga bhai maaxi jímó ójixikian.

Niidharragai gĩ' gĩrrĩ ñioki

1. Niidharragai go ñioki tĩgĩthoixkamĩ niidharragai gĩ' gĩrrĩ ñioki.

- Gĩ ágidhi naana maaxi jataduidhagai niidharragai go ñioki tĩgĩthoixkamĩdaidhi kĩ'ga aagia gĩ ñioki, xi kabámĩ kaithada danĩ kĩ'ga kaithadha.
- Gĩ ágidhi naana maaxi jataduidhagai daidhi podukai mathia aapi go niidharragai mis káxi jímó ójixikamĩ bia go ñioki tĩgĩthoixkamĩ kaithadhani i'gi ixkaithada jímádu ágada ñiokidhi xaakĩ jĩmadĩka go ójai.

2. Niidharraga gĩ' gĩrrĩ ñioki jímó ójixikana.

- Agai atĩ' mĩ jímó ódami xaakĩ kĩdukai aagia go niidharragai ójarragai.
- Ágada ogó ixthumaaxi kaithi go xaakĩ dui ójixikamĩ.
- Buadhañi go niidharraga gĩ' gĩrrĩ ñiokidaidhi tĩigidha jáduñidhi.
- Gĩ ágidhi go jataduidhagai xi tĩigithua aapi go niidharragai, káxi thu nĩidha aapi: Ixdhúka kaithi, kabhami, xi kĩ kaithada go niidharragai duñíxikamĩ daidhi aagaiñi maxkamĩ kaithi go ñioki kĩdukioma.

Dukátai jatabuayi jímádī go ójixikamī.

Ídhi iikarragai agai xiikadī niidha aapi go iikarragai danī go ójixikamī, danī agada xudhuu gī buayi go ójai go ójixikamī.

Ixmaxi go ójixikamī.

Ídhir jīmo maaxidharragai xaakī gī bapaidhi xi maathia ixdhúka ójixi (múyi niidhia aapi go ójixikamī, ixmaxi go ñioki, xi kī'ga kīikiada ixthumaaxi tīigithuka) jirmagadī, seyogadī, xuidurru daidhi ixmaaxi go ójai, ixmaaxi tintamadī, jorrmaato danī ixthumaaxi bamioma kī bhaimaaxi jímó ójixikian.

Tigíthua ixdúkatai gī ójai go ójixikamī.

Jímádī ídhi iikarragai gī bapaidhi atī'mī xi aapi tigíthua xoorrai jotoxidha go ójarragai, tumaaxi agidha, dukatai agidha, danī dukátai duñixi kī'ga bhai maaxika go ójixikamī.

Ójarragai go ójixikamī.

Ídhi iikarragai aagai xáko bhaiga aapi xi ga ója ixthúmaxi aagada aapi iikaxid'irri danī ixthumaaxi aaga irhiadha aapi ójixikami.

Íipĩ daama nĩidharragai danĩ kĩ́ga duidhagai go ójixikamĩ.

Ídhi iĩkarragai gĩ tĩigithuldhi xi ipámĩ nĩidha aapi gĩ ójarraga daidhi kĩ́ga duuñĩ gĩ ójai gĩ ójixikamĩ, xi ipamo pĩrhiada aapi.

Ípuabatudañĩ go ójixikamĩ

Ídhi jataduidhagai gĩrrĩ soikĩ xi mathia atĩmĩ xi bĩixi mai ipua maaxi go ójarragai daidhi go jorrraato go ójixikamĩ nĩidharragai dana ójarragai xaakĩ tĩ aapi bĩixi go ójixikamiana.

Tigíthua gĩ ñioki

a) Maatĩ tĩigia ixthumaaxi bia xáku ójixi ódami ñiokidhi.

Gĩ buayi go nĩidharragai go ójixikamĩ káxi túdu go ódami maatia ixdhukatai gĩ ójayi gĩ ñioki.

b) Maatia aapi daidhi duñĩñĩ go ixthumaaxi bia go ójarragai ódamikidĩ.

Gĩ dadásai mui jataduidhagai xáko go ódami darrásai go ójarragai ódamikidĩ mui apĩrrĩ ójarragai.

bh) Nĩidhañĩ xáko maatĩ kai ixthumaaxi bia go ójarragai ódamikidĩ.

Go jataduidhagi xaakĩ soiñĩ nĩidharragai xaakĩ káxi mai aapi xáku gĩ ójai odamikidĩ ñioki.

Je'e
naxtë'ënëë xëëkopkjoty
je'e v xë'ëky

Taakoixkamï 1

Go ódami jutúdikamï dani kiki´rhikoyadi:

- Naana maxkamï gágai soiñi daidhi podúka maatia ixtumaaxi ágai go ójixkamï.
- Gágai maatiidhiaga namï´kamï go ójixiana.
- Jutúdamï gã ájagai niidharraga gã´gïrri ñioki.
- Papeerhi ñioki ágadamï.
- Kï´ga tígítho bhaibai ixthumaaxi ója´a go ójixiana ipámï nini´ daidhi bhaidhuuñi.
- Maati títï´gai ixdhukátai maxkamï ójixi gã ñioki.

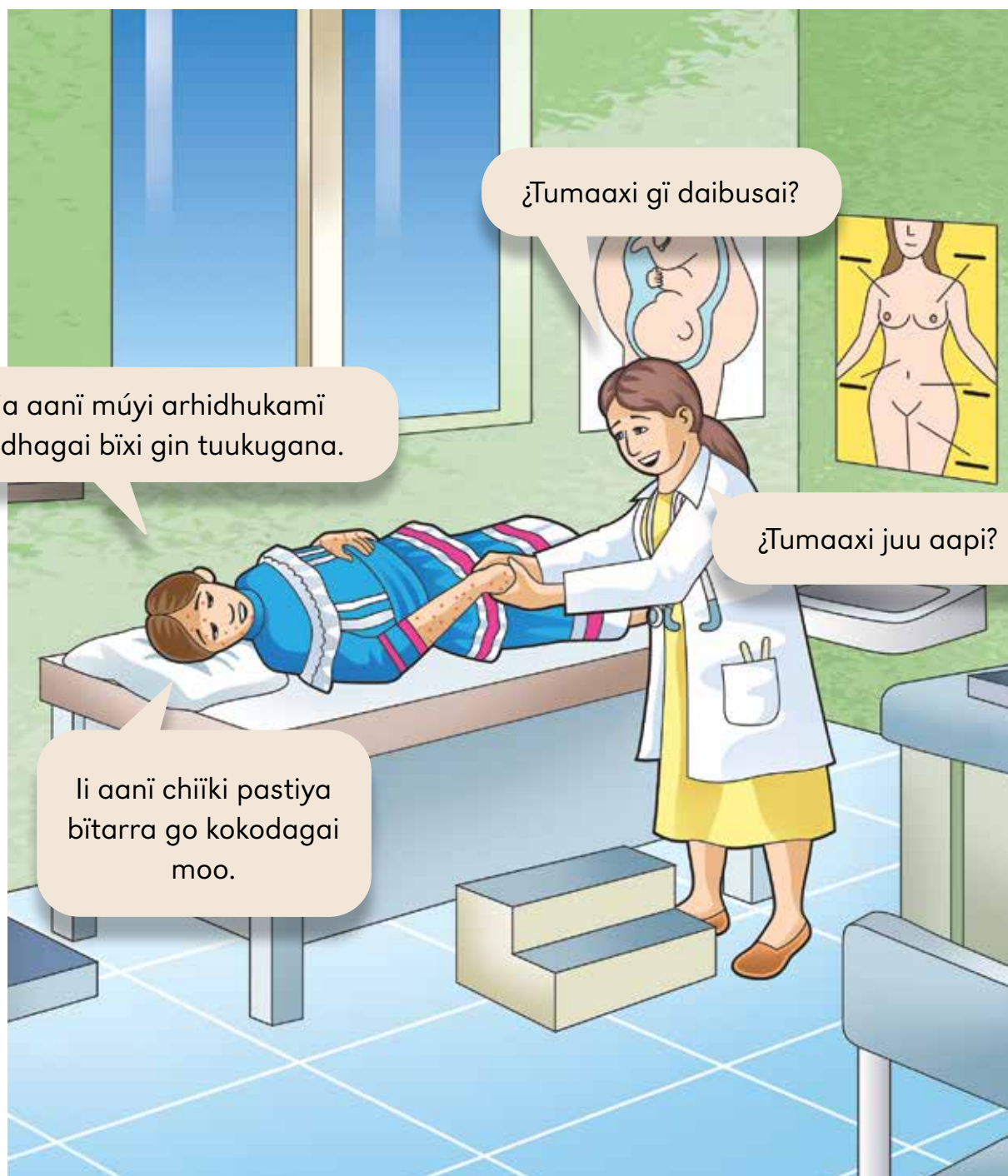
Kabúrhikami 1

Ixthumaaxi maatia atí'mi:

- Tígíthoi nīidhia ixdhúkatai bhaidhuñíxi aagarradi danī go ixthumaaxi iikarradi daidhi podúka maatia ixthumaaxi ágai go ójixkamī.
- Gágai aagarradi go bhíxaparradi.
- Nīidhiañi go ójixkamī daidhi gí'gírri ñioki ixkaithi go ójixkamī.
- Maatii tīiga ixthumaaxi irhídhi xi kaithi go papeerhi ójai ágadamī.
- Tígíthoiñi ixthuhumaaxi aagimu aapi daidhi ójai go papeerhi ójai ágadamī ójaiñi.
- Īpámī nīidhia daidhi bhai dhuuñi go papeerhi ójai ágadamī.
- Tīigaiñi ixdhukátai bhaidhuñíxi go aagarradi go bhíxaparradiirri ixthumaaxi danī go papeerhi ójai ágadamī.
- Maatii nīidhia xī'kadī, bákuga danī xoorro ójayi go bhíxaparradi ixthúmaxi danī go papeerhi ójai ágadamī.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go bhíxaparradi ójixkamī ixthumaaxi danī go papeerhi ójai ágadamī.
- Maati tīiga xáku ójixi go ójarragai a, e, ě, i, ĩ, o, u, danī go ójarragai, aa, ee, ěě, ii, iī, oo, uu, go ójixiana.

**Kíga nīidha go íkarradí daidhi nīidhañi
ixtúma kaithi go ixthúma ñiokai.**

Bia aaní múyi arhidhukamí
ipodhagai bīxi gin tuukugana.

¿Tumaaxi gī daibusai?

¿Tumaaxi juu aapi?

li aaní chiiki pastiya
bītarra go kokodagai
moo.

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

- ¿Tumaaxi bia aapi Adriana?
- ¿Buabatudapuxi xi Adriana bhaigakatĩ xi bīixi mai kokoa?
¿Dukátai?
- ¿Aagai pīxi nīñīda go tītīarradĩ ixthumaaxi kiidhĩ go duduadhigami? Ījĩ, choo. ¿Tĩ'yiñi?

Kĩ'ga tīgítho nīidha go ójixikamĩ.

CAOLÍN/PECTINA/NEOMICINA

Pastiya

129 mg 280 mg 30 mg

Kupikarradĩ bia 20 pastiya.

Bitarrai go kokodagai bookai
kokodagai.

LOTE: 107EK322

XUDHUU KA MAI KĪGÁDU: MAY 2010

IXTUMAAXI GĪ DAIBUÑA XI MAI MAATĪ ÍYA AAPI

Ódami xoorai kóko bookadĩ daidhi jĩmadĩ ixtumaaxi bia ogó. Bĩixi mai bia ogó xi oidhada arhĩ xaakĩ bia kikioma xi 6 juumigi.

BIA AAPI XI BIAKA BĪIXI ĒIKAMĪ KĪIGA BHAI MAAXI

Maithi gĩ maaka xi kóko jurránadĩ kabhámĩ.

Xi go bhitabigai kīikiada 2 tásai, bia apúmui xi aagidha go duduaidhiadamĩ. Jĩmó jimidhagai gĩn oidhátĩkĩ xi mai bhaigaka ixdhukai bhibhitha.

BIA APÚMUI XI MAI YĪIDA XUDHUU NONUANAKA DANM XUDHU GA XÍTHUDADA

Maithi ga yīidha xudhuu nonuanaka danĩ xudhuu ga xithudadaa, xi go *aminoglucósidos* bhaiga aapi xi mukia gĩ mǎrra.

IXTHUAMAXI BHAIGA XI DEBUÑA XI BĪIMI KĪ GĪ RIADA GO

Jĩmó midhagai gĩ oidhatīkĩ bioxigai, daidhi kokodhagai purranadĩ.

IXDHUKA ÍYA AAPI DANĪ XĪIXI

Ixdhúkatĩ duña aapi: gĩ xīīīkīdĩ

Xīiki pastiya íya:

Árhĩ go 6 a mĩka 11 juumigi: 1 pastiya amĩ'ka 4 xĩ'pu 6 hora.

Go árhĩ biakami 12 juumigi: 2 pastiya amĩ 4 xĩ'pu 6 hora.

Gĩ'gĩrĩ ódami: 2 pastiya amĩ 4 xĩ'pu 6 hora.

IXDHÚKATAI BHAIGA AAPI BHAI DARRASA

Pastiya: Bhaidarrasaiĩi xáko mai toñĩka go daĩ mai bhamioma go 30°C toñĩka danĩ xáko mai baagika.

NĪIDHARRAGAI IXDHUKA MAI SOI MAAXI DAIBUÑA

Bĩixi mai dharrasada xáko maxikadaidhi bhĩ'ya go arhĩ.

Bĩixi mai joidhada go árhĩ xáki biaka chikioma xi 6 juumigi.

Maithi yīidha xudhuu nonuanaka daidhi xi ga xithudadha.

Jatai norraidha go tīikákarragai.

Xudhuu nīidha aapi go duduadhigamĩ bia *caolín*, *pectina* daidhi *neomicina*, ñtumaaxi agarragai tīīgĩa aapi go ójixikamĩna?

ñTu'a xi gĩ darrasai go ójai mayuskula danĩ árhi tutúkami baamioma maaxi ójai?

ñTumaaxi bītarra soiñi go tīikarragai xaakĩ busakĩ go ójixikamĩana?

ñTumaaxi ñrhídhi aapi xi kaithi go ójixikamĩ?

Xíbhi nīidhañi go ójixikamĩ bhíxaparradi.

Tiigĩthukai ixkaithi go nĩdharragai go ójixikamĩ, daaxidhaiĩ jĩmó arhĩ kurrúxi **X, xi yátagika danĩ xi buabakaga.**

Ixtumaaxi ágai	Buabakamĩ	Yátagi
Ídhi duadhigami kīgádu bítárri kókodagai bookadĩ.		
Go ódami xaakĩ bia xi yĩida ídhi duadhigami, bia ogó xi íya xíbi.		
Bia ogó xi íya tĩĩnia mádĩrri.		
Go duaidigamĩ tabletĩrri tomaxi badia xĩpu tondhia bĩxkĩrri kīgádukana.		
Ídhĩĩrĩr jĩmó duadhigami xaakĩ bĩixi mai yĩ'yi go óki nonoanakami.		
Ídhi bhaiga xi oidhada arhĩ rĩ'rhidukami biakami 6 juumigi.		

Niidhañi ipamo go ójixikamĩ daidhi kuupaiñi xikórhi, go ñioki xaakĩ baamioma namĩ´kamĩ go bhíxaparra ixtúmaxi.

seyo	xudhuu ka mai kīgádu
jirma	ixthúmaxi
gĩ aa bhakikami	ixdhuka iya aapi danĩ xīxi
tīitiarradĩ go ódami	ixtumaaxi gĩ daibuña xi mai maatĩ iya aapi
bia aapi xi biaka bīixi ěikamĩ kīiga bhai maaxi	bakukúna
ixthumaaxi bhaiga xi debuña xi bīimi kī gĩ riada go	<i>lote</i>

Maatĩpuxi xi:

Go **bhíxaparradi** ixthumaaxi xaakĩ dāja go ixthúmaaxiana kiidhi ixdhúkatai tĩĩghidhi ixthúmaaxi bia go xaakĩ sabĩ' da, go ójarragai go gĩ ághidhi go ódami xaakĩ sabĩ' da, ixthumaaxi bia ogó.

Oidhaga go **bhíxaparradi** ixthúmaaxi xaakĩ kuayi atĩ' mĩ bĩixtasĩĩrĩ (soopa, tĩtĩdoikamĩ kuadaga, kaidhi, susúdagi); go xaakĩ gágaiĩ atĩ' mĩ daidhi bhaibuayiĩ gĩrĩ babhakiana (bakuanarra tutikamĩ, bakuanarra mĩs suudagi, suabitel bĩĩtarra yúkuxi, baamioma); bĩixi gĩ dharrásai go tĩĩtiarradi ixthúmaaxi bĩixi gĩ darrasai go duduadhigana xaakĩ yĩĩĩ atĩ' mĩ xudhuu kókoka.

Go bhíxaparra ixthúmaxi gĩ dharrásai ixthumaaxi naana maaxi ixthumaaxi gĩ aagia ĩrhiada:

- Kĩ' ga namĩ' kamĩ ñiokin xaakĩ bia go ódami xi nĩidha.
- Ixthumaaxi ñioki bia ogó ixthumaaxi gĩ aagai.
- Xiĩkadĩ káxi mai kĩĩgádu.

Go ójixikamĩ kĩ' ga bhaimaxi daidhi gĩ dharrásai ĩĩkarragai ixthúmaxi.

Go ĩĩkarragai kĩ' gai bhai maaxi daidhi mai xijaiga ogó xi mathia aapi, gĩ darrasai go tĩĩtiarradi go ixthumaaxi daidhi kĩ' ga chodhikana bĩtárrĩ go xaakĩ ga sapĩdai.

Ójaiñi daidhi naturhidaiñi go listana go tĩitiarradi go lalachi iipigadi go bhixaparradi ixthúmaxi go duadhigami tuidhadi.

1. Tĩitiarradi go duadhigami
2. Ixthúmaxi bia
3. Tuamaaxi bitárri soiñi
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Niidharragai gi' girri ñioki

Duunĩni jikiaxidhirri jímó niidharragai ójixikami daidhi maathia biixi danĩ kĩ'ga kaiya ixthumaaxi kaithi go ójarragai.

Yátagi jatági bitárri go tukan

Oidhaága jímó úrrigi xaakĩ aagaiĩi go tukan.
Ídhi tukan mai biakathĩda usúdi gĩ́ dukamĩ,
arhídukathĩ ĩ́gai ĩ́pamaxikatĩ ĩ́ja ujúrrugi.
Jímó jimídthagai ághidhi go jĩmai úrrugi xaakĩ
gĩ́ dukathĩ usúdi:

—Gin maakaiĩi tańúbidhikami gĩ́ úsui naidhi
joońithana aanĩ.

Gĩ́mai úrrugi tańúbi usúdi daidhi káxi mai
janórragi. Káxiki túdu gĩ́ dukami bii go tukan
usúdi.

Agustín Díaz

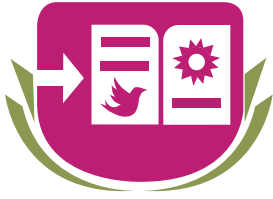
Podúkai ágidhi go: J. Manuel Hidalgo Pérez
Gobierno del Estado de Chiapas

Ágadaiĩi jímádĩ gĩ́ jáduĩi ixthumaaxi kíkigi.

- ¿Maakĩdĩ baamioma xijaigatuda aapi duindhagai go
nĩidharragai?
- ¿Tumaaxi ójai mai maatĩ ágai aapi? ¿Tĩiyĩi?
- ¿Nukada nĩidhi aapi go ójixikamĩ?

Gĩ́ tigíthuiĩi xi:

Xudhuu buada jímó nĩidharragai gĩ́ gĩĩrĩĩ ñioki, bia aapi xi
jĩkiaxidhĩrĩ, bia xi maatia ixkaithi xaakĩ duuyi go ójixikamĩ,
káxi túdu ixthumaaxi gĩ́ ághidhi go kĩ́ga bhai maaxikamĩ áya
gĩ́ bitárri, kĩ́ga kaika xaakĩ darráka.

Niidhañi go ójixikamĩ “Go sóyi danĩ go totónĩ”, gĩ Niidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi kĩ’ga gĩ duuñi daidhi gĩ’gĩrĩ ágadha.

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

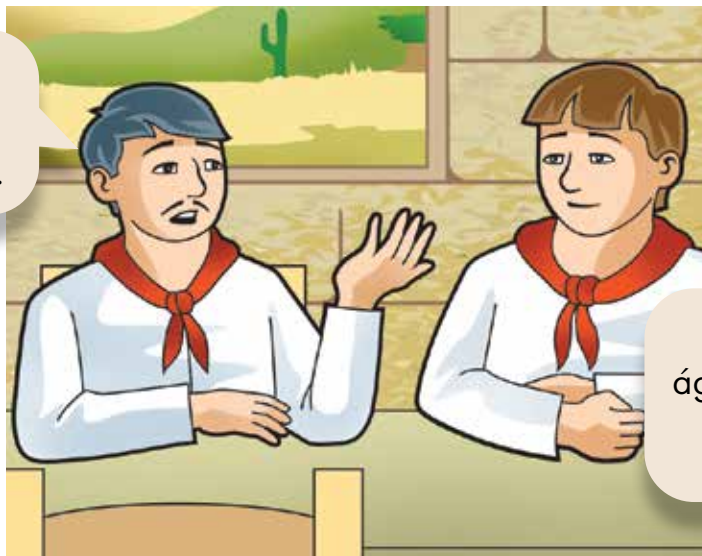
- Niidhañi go ójixikamĩ kídukai daidhi maatĩ tiiga ixthumaaxi bítárrĩ.
- Nuukadakaiñi ixdúkatai kaithi go ójarragai.
- Kídukai daidhi go *punto, punto suspensivo* danĩ go *guiones*.
- Go bhai maaxi kaithada tĩkákarrana daidhi bhai maaxikamĩ.
- Bia aapi xi tĩigĩthuka go tĩitĩarradi go ójixikamĩ, xáko dāja daidhi boorrai ibuayi boorrai ga mamaxthudhai ójai.

Ídhi ñioki namĩ’kamĩ aagarragai ĩkiaxidhĩrĩ duindhagai go niidharragai gĩ’gĩrĩ ñioki.

Kĩga niidha go ĩkarradi daidhi niidhañi ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.

Káxi tĩbĩ’pimi atĩ’mĩ duindhagai go jĩ’mpadharra.

Bhaiyoma ágadha ixthúmaaxi gĩrĩ biiga.

Ágadaiñi jímádí gí jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

- ¿Tumaaxi maaxi go ójixikamī xaakī duñá go ódami xaakī bia xi duña go jiimpadharrana go sindiko danī go *presidente*?
- ¿Báku niidhi aapi tamaaxi ójarragai?
- ¿Jímó jimídhagai xi tamaaxi duuyi aapi tamaaxi ójixikamī?

Kī'ga tígítho niidha go ójixikamī.

¡BHAIGA KĪ'GA BHAIMAXIKAMĪ DÍBI BABÚRHIANA!

Boorai duña 'a go jataduidhagai
go síndiko danī go *presidente sesional*

Go 6 amí ' 8 go nobiembreko 2010

Niní'rraka atí'mī xi kī'ga bhai maaxikamī
dīgábuña apúmui támi gírri oidhágarrana daidhi
soñarragai bitarri oidhakami.

**XOORRAI ÁGAI
DUDÚNUKAMI DANĪ OIDHAKAMI BABÚRHIANA**

**Īpiabutadhaiñi go ñioki go ójai xaakĩ dharraka sīrhi
sapáko go ójai xaakĩ bia oogisapiaku.**

**Tīitiarradĩ go
baidhi**

Go 6 amĩ́ 8 go
nobiembreko go 2010

**Xĩ́xkidĩ ka'a go
baidhi**

Nĩnĩ́rrka atĩ́mĩ xi
kĩ́ga bhai maaxikamĩ
dīgábuña apúmui támi
gĩrĩ oidhágarrana
daidhi soĩnarragai
bitárĩ oidhakami.

**Dukátai kaithi go
biathuldharraga**

Borrai duña'a go
jataduindhagai go
sindhiko danĩ go
presidente sesional

**Ixkaithi xoorrai
duuyi go baaidhi**

Dudúnukami
danĩ oidhakami
Babúrhianĩ

**Xaakĩ duuyi go
jiimpadharra**

ĩBhaiga kĩ́ga
bhaimaxikamĩ
Babúrhiana!

Maatipuxi xi:

Go **papeerhi ójai ágadamĩ** ogo birrĩ jímó ójixikamĩ árhidukami xaakĩ gĩ ójai xudhuu gĩ duñá jímó baidharragai go dudúnukami biĩxi mai gĩ taanĩ tomai lĩ'chi.

Bĩxkĩrrhĩ bia go xi gĩdĩka daidhi gĩ darraxai xáko kĩ maxika xi kĩ nijadha go ódami.

Jímó jimídthagai bia ogó iĩkarragadĩ ixthumaaxi ágai ogóbai ixthumaaxi gĩ baidhi.

Ixthumaaxi bia go ójai ñioki xaakĩ ágai jímó ñioki ogóbhai:

- Biatuldhi daidhi kĩ'ga bhai maaxi dáka
- Báko gĩ duña go baidhi
- Bĩ'xi kabáka go baidhi
- Ixthúmaaxi aagai iĩrhídhi go xaakĩ buayi go baidhi
- Xaakĩ duuyi go baidhi

Tigíthuñi xi aapi danĩ xaakĩ gĩ soikĩ xáko jatabuayi aapi, bia apúmui xi duñá jímó papeerhi ójai ágadami bitárra go koidhadĩ taságadĩ xaakĩ gĩ buayi xáko oidhága aapi.

Ixdúkatai ójai apúmui go papeerhi ójai ágadamĩ, gĩn soĩñaburrai jímádĩ go tĩkákarragai.

¿Maakĩdĩ tĩtĩarradĩ bhaigĩ ĩrhidhi?

¿Ixtumaaxi ñioki bia go ójai ñioki xaakĩ ágai jĩmó ñioki?

¿Bĩkadĩ daidhi báku gĩ duńá go baidhi?

¿Bĩ'xi kabáka go baidhi?

¿Maakĩ ñioki ójai daasa daidhi dhiosagĩdha daidhi tĩtĩarradĩ xoorrai ibuai go baidhi?

**Ójaiñi go papeerhi ójai ágadamĩ ixthumaaxi
gĩ darrásai tasagadĩrri go koidhadĩ.**

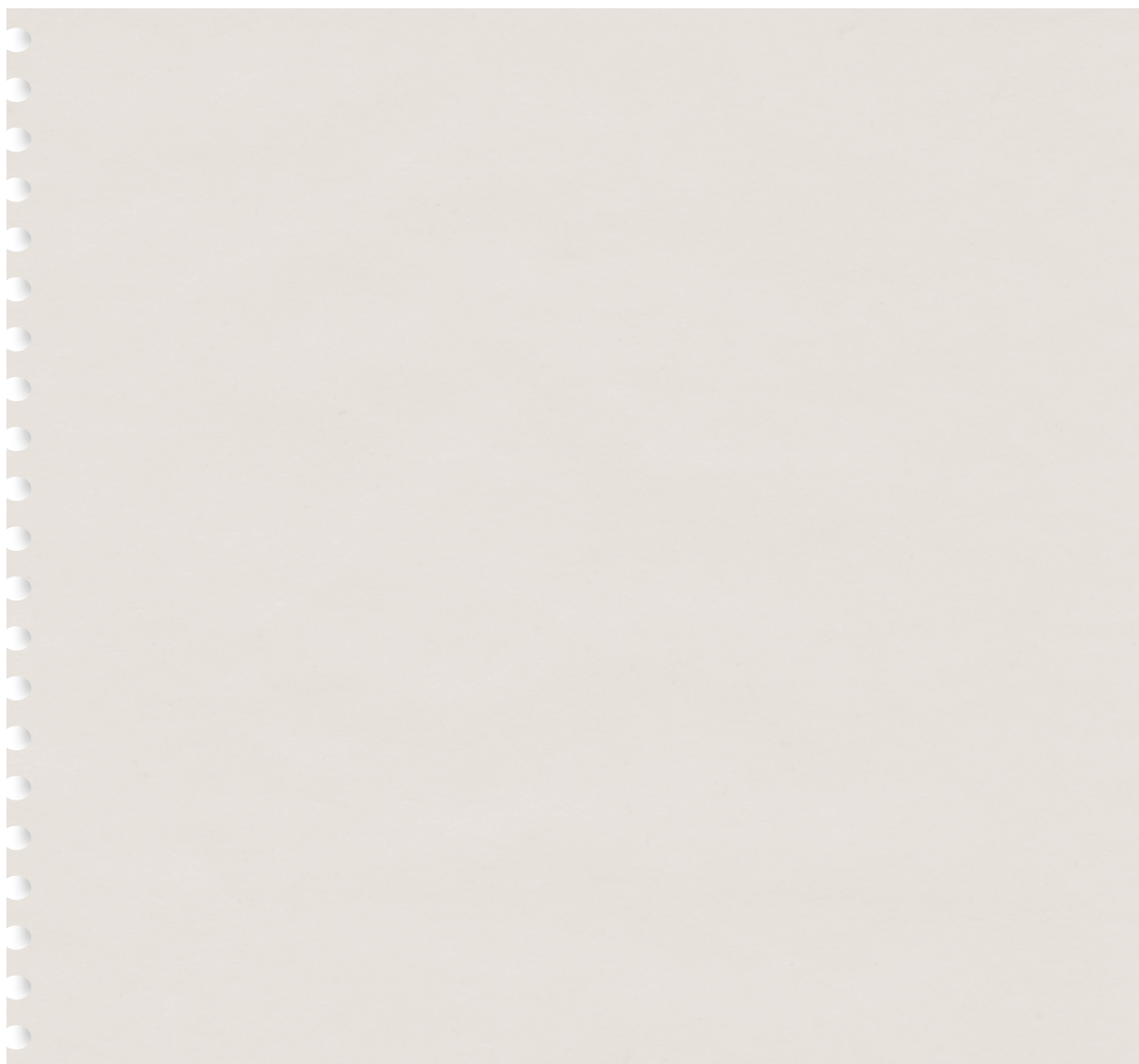
**İpamĩi niidha go papeerhi ójai ágadamĩ
gookirri go ójal xaakĩ bhodhirri kiiikigi.**

- ¿Kĩgaixi kaithi go baidhi xaakĩ gĩ bapaidhi?
- ¿Kĩgaixi kaitho go xĩxi kabáka go baidhi?
- ¿Gĩ ójaixi go tĩĩtiarradi go baidhixikamĩ?
- ¿Gĩ ójai jĩmó ñioki ójixikamĩ xáko gĩ bhaigĩbuada?
- ¿Kĩ'ga bhai maaxi xi daibuña go xĩ'ka gĩ duña'a go baidhi?

Taañĩni gĩ jáduñi xi gĩ soĩñaña go nĩidha go papeerhi ójai ágadamĩ daidhi tĩkákaiñi ixthumaaxi kĩikigi:

- ¿Maakĩdĩ go tĩĩtiarradĩ go baidhi?
- Aagaiñi xiĩkadĩ daidhi báku gĩ duña'a go baidhi.
- ¿Maakĩdĩ go bhiatuldharragai?

Īpámĩ kĩ'gai duuñi go, papeerhi ójai ágadamĩ xi bĩigaka ĩja.

İpuabatudañi go ójixikamĩ

İpámĩi niidhamu atĩ'mĩ go ójarragai go bhíxaparradi
ixthumaaxi daidhi go papeerhi ójai ágadamĩ. Bhaiga aapi
xi aaga bhaika ixmaxikamĩ choidhi go ójixikamĩ.

bhíxaparradi

Papeerhi ójai ágadamĩ

Játa norraidha go tĩkáarragai daidhi ágada ixkaithi.

¿Tumaaxiĩrri mai ipia maaxi choidhi?

¿Bĩ'kadĩ danĩ báku gĩ darraasai ídhi maaxi?

¿Tumaaxi bitarra gĩ ójai?

Tigíthua gĩ ñioki

a) Niidhañi go ójai xaakĩ maako xiixikamĩrĩ darráka.

Xooma	nei	go	buusai	dėdėĩĩ
bákia		Jimó	iibhĩdadĩ	
kĩikigixi	tuidhia	aapi	ĩxíkami	meesa

Jatai norraidhago tĩikákarragai.

¿Tumaaxiĩrĩ ipĩa maaxi go ójai xaakĩ tukúkami darráka?

¿Tumaaxi mai ipia maaxi tiitigidhi xudhuu ágada go ójai xaakĩ
múyoko gĩ ágai ójai go ójai xaakĩ mai maathĩ?

b) Niidhañi go ójai daidhi kĩ'ga bhai duuñi ikiaxaparri.

Goo _____

Kia _____

Ixthumaaxi _____

Dibĩ'rrai _____

Bĩixi _____

Suudagikathida _____

Bĩi _____

Jujúrrana _____

Tomarhi _____

***bh)* Maturhidhaiñi go ójixikamĩ jĩmádĩ go ójai xaakĩ bhaidhuuyi aapi.**

Jĩ'ki aidhi xi mai _____ oidhákatĩda _____

úxi oidhigana danĩ _____ sũirhi go tatárromarhi

oidhiagatĩda, mĩĩs káxi oidhakatĩĩ láchi _____ ;

_____ go já ĩrĩ _____ ; _____

mai oidhakathĩ gĩ'gĩrĩ jujúrřana, tomarhi _____ ,

_____ babhaki.

Kabúrhikami 2

Ixthumaaxi maatia atí'mi:

- Níidhiañi tīitiarradi danī jutañóma tīitiarradi, daidhi matīi níidhia ixthumaaxi kaithi go kartiia xáko gī darrasai go bakúkuna xáko gī darrásai go bakukúnagadi go bakuuna.
- Maatii tīiga ixdhukata kaithi aagarradi ixanxi gī bídha go kartiia xáko gī darrasai go bakúkuna.
- Gaagañi aagarradi xanxi tīgíthoka aapi go kartiia xáko gī darrasai go bakúkuna.
- Aagaiñi go ñioki tīgíthoixkamī ixdukatai gī taanīda tīanīixikamī, aguidhitī.
- Matīi tīiga ixkaithi go papeerhi ójixkamī ixtúmaxi ágadamī.
- Tīgithoiñi tumaaxi aagia írhídhi aapi papeerhi ójixkamī ixtumaaxi ágadamī daidhi ójaiñi.
- Ípámīi níidhia daidhi bhai dhuuñi go papeerhi ójixkamī ixtúmaxi ágadamī.
- Tīigaiñi ixdhukatai bhaidhuñíxi go aagarradi ixkaithi go kartiia xáko gī darrásai go bakúkuna danī go papeerhi ójixkamī ixtúmaxi ágadamī.
- Maatii níidhia xī'kadī, bákuga danī xoorro ójayi go kartiia xáko gī darrasai go bakúkuna danī go papeerhi ójixkamī ixtúmaxi ágadamī.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go kartiia xáko gī darrasai go bakúkuna danī go papeerhi ójixkamī ixtúmaxi ágadamī.
- Maatii tīiga go ñioki xaanxi ágai bīxpáku tuidhiadi tuukugadi go ódami.

Kíga nīidha go íkarradí daidhi nīidhañi ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.

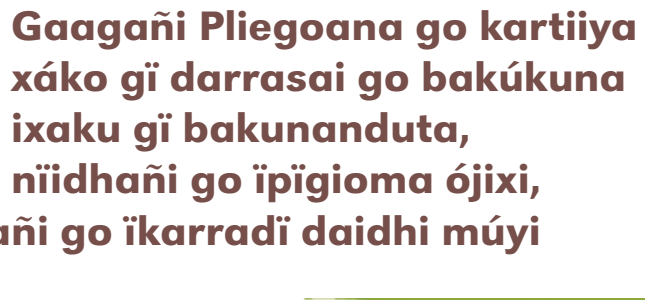

Mamatíldhiandírri gin mǎrra maatíka írhídhi
ixthumaaxi bakuuna káxi bia, daidhi aaní mai
gin tígícho.

Ogó go ójai maajai a mǐ'ka
ix'ku ga duduaidhi go kliníkana
xí'pu hospitaliana, ¿mai píxi bia go
ójai comárhi?

Aaní musai nīidhi xi sǐ'síi daidhi
daaxidhi seeyo go ójai maithi maati
aaní ixtiigidhi go ójixikamí.

- ¿Tumaaxi ójixikamī biīga xi biakaga go ooki?
- ¿Tumaaxi bitárri kígádu go ójixikamī?
- ¿Boorrīga ibuayi go ójixikamī?
- ¿Báku nīidhi aapi ídhi maaxikamī ójixikamī?

DEBIDA POR ARRIBA DEL PESO MÁXIMO O POR ABAJO DEL PESO MÍNIMO,
CONFINTE A MÉDICO

SI ESTA POR ARRIBA DEL VALOR MÁXIMO O POR ABAJO DEL VALOR MÍNIMO, CONSISTE AL MÉDICO.

Ágadaiñi jímádī gí jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

- ¿Tu'a xi írhídhi aapi xi naana maaxikamī jījīgikamī biá?
- ¿Tui xi naana maaxikamī tintamadhi go ójixkamī?
- ¿Maaxikamī aagarraigai gí bídhi go ójixkamī?

Aidhi xi aapi káxi nīidhi aagarradī go ójixkamī kartiia xáko gí darrasai go bakúkuna, kí'gai bhaidhu darrása ójaidhiañi (amī 1 amī 7) ixaku gí biīga, xi jimídaga.

() BAKUUNA

() JUUMIGIGADĪ

() KURP

() TIMAAXI KÓKODAGA SOIKĪ
BAIDHI MAI OIHDHANA

GO PAPERHI TUIDHADHI ÁRHI BAKUNA BÍIXI OIHDHIGĪRĪ			KURP	
BÍIXI TÍITARRADĪ			OOKI	KÍIRHI
BAKUNA	TIMAAXI KÓKODAGA SOIKĪ BAIDHI MAI OIHDHANA	JIXI DAAXIDHI DUAIDHIGAMI	JUUMIGIGADĪ	JÍKÍDHI DAAXI BAKUUNA
BCG	TUBERCULOSIS	Í'GÍ	TÚDAME BUUSAIKAMĪ	
ANTIEPATITIS	HEPATITIS B	TUKAMĪRRI	TÚDAME BUUSAIKAMĪ	
		GOKIRRADĪ	2 MASADAI	
		BAIKARRADĪ	6 MASADAI	
PENTAVALENTE ACELULAR (BPATVIPthib)	DIFTERIA, TOS FERINA, TÉTANOS, POLIOMELITIS E INFECCIONES POR HAEMOPHILUS INFLUENZAE TIPO b	TUKAMĪRRI	2 MASADAI	
		GOKIRRADĪ	4 MASADAI	
		BAIKARRADĪ	6 MASADAI	
		MAKOBORRAI	18 MASADAI	
DPT	DIFTERIA, TOSFERINA Y TÉTANOS	SOINARRAGAI	4 JUUMIGI	
ROTAVIRUS	GASTROENTERITIS CAUSADA POR ROTAVIRUS	TUKAMĪRRI	2 JUUMIGI	
		GOKIRRADĪ	4 JUUMIGI	
NEUMOCOCCICA CONJUGADA 7 Valente	INFECCIONES POR NEUMOCOCO	TUKAMĪRRI	2 JUUMIGI	
		GOKIRRADĪ	4 JUUMIGI	
		BAIKARRADĪ	1 JUUMIGI	
ANTI INFLUENZA	INFLUENZA	TUKAMĪRRI	Go 6 masadi go 35 masadi (go oktubreko dhi nobiembreko)	
		GOKIRRADĪ	Bíixi masadi íipigioma	
		BAKUNA MUÍ MASADĪRĪ	Muyi masadiri go 35 masadi (go oktubreko dhi nobiembreko)	
TRIPLE VIRAL SRP	SARAMPIÓN, RUBEOLA Y PAROTIDITIS	TUKAMĪRRI	1 JUUMIGI	
		GOKIRRADĪ	6 JUUMIGI	
TD	TÉTANOS Y DIFTERIA	SOINARRAGAI		
SABIN	POLIOMELITIS	ADICIONALES		
SR	SARAMPIÓN Y RUBEOLA	ADICIONALES		
ANTIEPATITIS B (xa kí maithir bakuna bixtasai)	HAEPATITIS B	TUKAMĪRRI	Xudhu ka biaka aapi 12 juumigi baitako	
		GOKIRRADĪ	Go 4 masadi go íipigioma	
OTRAS VACUNAS				

Go bakuna ANINEUMOCOCCICA gí daasa go ixdukathi go oidhiakamī gín agá go

() TÍITĪARRAGAI DANĪ GĪ
OIDHIAGĪRĪ() JÍKÍDHI DAAXI
BAKUUNA() JÍXI DAAXIDHI
DUAIDHIGAMĪ

Daxidhaiñi jímó arhí raaya go kǐ'ga kaithiadamĩ ñioki.

Go bakuuna **DPT** aagai tuutuaxidhia:

- a) Xudhuu 9 juumigi biajakaga.
- b) Xudhuu 12 juumigi biajakaga.
- bh) Xudhuu 4 juumigi biajakaga.

Aagarragai go ójixikamĩ bítárrĩ ágai go bakuuna aagia ñrhídhi:

- a) Xíkadiĩ gĩ aagai xi baidhiaga go árhi baidhi tuutuaxidhia go bakuuna.
- b) Go bakuuna, mai dadágithu xi áyaga go kókoda bǐ'ki juumigigadiĩ bia jíkidi tuutuaxi go bakuuna. Xǐ'ki aagai xi toidhiaga.
- bh) Go bakuuna ixanxi soimaaxi daibundhia go árhi upuadúka xudhuu bubákia bǐpǐ'rhi danĩ oidhiñi toindhiaga.

Go bakuuna **SABIN** soikĩ go árhi baidhi mai oidhiana:

- a) Baidhi mai oidhiana gakídhiaga tuukugadiĩ.
- b) Baidhi mai oidhiana kókodaga numadiiana.
- bh) Baidhi mai oidhiana go poliometitis

Maatipuxi xi:

Go **kartiiya xáko gĩ darrasai go bakúkuna** irri go ójai namĩkamĩ ixanxi maajai go dudúnukamĩ ixaku gĩ duduaidhi gĩrri paísana. Joidhi ogó ga dīidĩ xī'pu ga ojóga ixaanxi viaja árhi biajakamĩ a mī'ka 12 tīgithokai baidhi baidhiakana gĩ maamarra bai sī'xikarsana daidhi mai kókoana muukigasa go naana maaxi kókodaga.

Go kartiiya xáko gĩ darrasai go bakúkuna gĩ bídhi gooka jīīgikamĩ: ipīigioma papeerhi go kartiiya, ágai tīitīarradĩ danĩ gĩ juumigi xáko oidhaga, xáko gĩ darrasai xī'kadĩ gĩ dhai go bakuuna danĩ ixtīīgidihi go xaakĩ gĩ dhai go, paerhi xáko gĩ ágai xīiki bīitĩ go ódami xáko ágai xīiki bīithĩ aapi dhi xuidhurrudu.

Go jīīgikamĩ ixaku gĩ ójayi tīitīarradĩ danĩ gĩ oidhiaga gĩ ójayi:

- Tīitīarradĩ go kīrhíxi xī'pu go okíxi
- Tīitīarradĩ xáko oobhága oogadĩ danĩ dī'dĩ
- Xīiki buusai
- Xáko busaikamĩ
- Xīi gĩ *registro*
- Xáko gĩ *registro*

Go jīīgikamĩ ixaku ágai bídhiarradĩ go kartiiya ixáku gĩ bakunandutai ágai go maatīidhiarraga.

- Bakuuna
- Timaaxi kókodaga soikĩ baidhi mai oidhiana.

- Jĩxi daaxidhi duaidhigamĩ
- Juumigigadĩ
- Jĩkĩdhi daaxi bakuuna

Go kartiia xáko gĩ darrasai go bakúkuna gĩ bídhi daamanagadĩ danĩ jutanagadĩ ixáku ágai tĩtĩarradĩ dudúnukamĩ go duduaidhiadamĩ danĩ bĩtárrib go ixdúkatai mai kókuaga.

Niidharragai gĩ́gĩrri ñioki

Niidhañi danĩ tĩgaiñi go ñiokitigĩthoixkamĩ ixdúka gĩ́ágidhi.

- a)* Sabĩ́daiñi go *boleto*. (Tĩanĩixikamĩ)
- b)* Sabĩdañi go *boleto*. (Aguidhitĩ)
- bh)* Thímĩda, káxi tú mathia aapi. (Tĩanĩixikamĩ)
- ch)* Thímĩda, káxi túdu mathia aapi. (Aguidhitĩ)

¿Dukatai kaithi go ñioki **a** jĩmádĩ go **ch**?

¿Xi bĩixi go ñioki tigĩthoixkamĩ bĩpĩa dúka aagia aapi bĩpua jaixi xĩ́pu jĩmá jaixi?

¿Maatĩ aapi xi biĩga xi kĩ'ga bhaidhúka ñiokadaga xudhuu
nĩiidhiada go ójixikamĩ baidhi kĩ'ga maatĩ kěėkėkana go xianxi
kayóma?

Gĩ tĩgĩthuiĩ xi:

Xi bhai kĩ'ga bhai maaxikamĩ ñiokadaga xudhuu nĩijada
go ójixikamĩ no xianxi ñiokikidĩ. Bhoidhĩrĩ bhaiga xi ga
tĩĩgidha aapi xi bagiamĩ ĩrhiada aapi xĩ'pu soigĩ ĩrhiada danĩ
bhaamukajaga, ixdhúkatai tĩgĩthuka go xianxi ga ójai danĩ
xianxi ga nĩidhi go ójixikamĩ.

Gĩ'gĩrrĩ ñioki nĩijidhiaxi go ójixikamĩ.

Duunĩĩnĩ jĩkixidhĩrĩ jĩmó nĩidharragai ójixikamĩ daidhi maathia biĩxi
danĩ kĩ'ga kaiya ixthumaaxi kaithi go ójarragai.

Konfusio kaithi:

“Aagañi ixthumaaxi maatĩ aapi.
Maithi yátagĩda daidhi ágĩda
ixthumaaxi mai maatĩ aapi, ogóbĩrĩ
go kĩ́ga maatiidhiaga.”

“Xudhuu tĩgia aapi jĩmó kĩ́ga
tuigajamĩ ódami aagai xi upuadúka
ĩ́gai ñiokada aapi. Xudhuu
tĩgia aapi jĩmó ódami mai kĩ́ga
tuigakamĩ gĩ tĩkájani xi aapi ga
upua tuiga.”

“Xudhuu tĩgia aapi jĩmó gĩ jáduñi
aagai xi bĩĩxi jĩ́gidha aapi.”

Īpamo nĩidha go ójixikamĩ ixdhuka gĩ ágidhi.

Īpĩgioma ójai: xi gĩ aagidha.

Gokirrhi ójai:

- Īpĩgioma tĩĩgithuldharra xi gĩ tańá.
- Go kirrhi tĩĩgithualdharra gĩ ágida.

Bhaka ójai: xi gĩ agida.

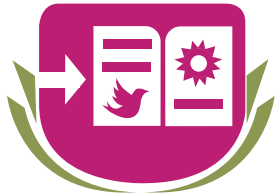
Gĩ thigithuka aapi gĩ niidharraga.

- Kĩgaixi matigian kaithi ixthúmaxi gĩ agidha ĩrhídhi ójai.

Īĩĩ () Choo ()

- Xijaigana pĩĩxi dhuu taata aidhi duuyi aapi ixkaithi go ójai.

Īĩĩ () Choo ()

**Niidhiañi go ójixikamĩ “Go ĩsádamĩ xibooya”
gĩ Niidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi
kĩ’ga gĩ duuñi daidhi gĩ’gĩrĩ ágadha.**

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

- Kĩ’gai nuukada ágĩda ixkaithi go ñioki.
- Kĩ’gai nuukada gĩ ñioki bhaidhi kĩ’ga
bhai maaxi kaithada daidhi ga
ágiadha ñioki.
- Maaxi daasa tĩĩtĩarradĩ go ójixikamĩ
danĩ ixthumaaxi paajinĩrĩ dájai dana
xooro go ójai.
- Ídhi aagarragai xĩ ĩrĩ kīgádu xi aagia
mai kia niidhiaja go ójixikamĩ.

Kĩga nĩidha go ikarradĩ daidhi nĩidhañi ixtúma kaithi go ixthúma ñiokai.

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

¿Maxkamĩ ójixikamĩ nĩidhi go óki?

¿Bákuga niidhi aapi ídhi maxkamĩ ójixikamĩ?

¿Mai pìxi ójaiñi ídhi maxkamĩ ójixikamĩ?

Niidhañi go ójixikamĩ ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

Papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ

Go duduaidhiadamĩ a mĩ'ka go **Secretaría de Salubridad Chihuahua**, ágidhi bīixi go ódami xianxi bia gĩ maamarra biajamĩ 5 juumigi, xi go máchiku 16 marsoko, tuxtaama jikiamoko go tásai a mĩ' baikīrrĩ jurrúnuko, sī'xia aagai gĩn maamarra ókixi danĩ kīkī'rhixi.

Ixtu a: Tuutuaxidhia aagai bītarri go biruela.

Bákuga: A mĩ'ka plasa prinsipalīana

Ixtumaaxi biiga xi bhī'kaxada: Kartiia ixáku gĩ bakunanduta, gĩ márra tuidhiadi.

- ħTumaxi ñioki ójixikamĩ dhaja támi ĩpĩgioma ójai?
- ħTui xi sũĩrhi namĩ'kamĩ xi aagia atĩ'mĩ ixthúmaxi?
- Xi bũĩxi mai biaka ixthúmaxi tomarhĩ xáku, ħtumaaxi daibunana?

Daxidhaiñi ħimó arhĩ raaya go kĩ'ga kaithiadamĩ ñioki.

ħimó maaxi nĩidhiarragai biĩga xi bhĩ'kaxada:

- a) ħirmagadĩ ixadĩrri buusai go kartiia.
- b) Tĩĩtiarradĩ go ódami xianxi duuyi go xianxi ójai.
- bh) Maaxiarradĩ go xoorrĩga duuyi go baidhiarraga.

Go papeerhi ójixkamĩ ixthúmaxi ágadamĩ aagai ogó xi biaka:

- a) Ixakuga, xĩ'kadĩ danĩ ixthumaaxi aagai xi bhĩ'kaxada.
- b) Ixtu'a: xĩ'kadĩ, xudhuu danĩ maaxiarradĩ go xianxi ga bapaidhi.
- bh) Ixtumaaxi ħĩ duñia aagai, xudhuu, bákuka aagai, xudhuukuka aagai danĩ tumaaxi ħĩ aagai xi bhĩ'kaxada.

Maatipuxi xi:

ħimó **papeerhi ójixkamĩ ixthúmaxi ágadamĩ** ixthumaaxi ágadamĩ aagai xi kĩ'ga maaxi kaichada daidhi kĩgádu bĩtárri aagarrai ñioki bũĩxi ħimó oidhiagĩrri, ágaiñi ñioki namĩ'kamĩ bĩtárri ixthumaaxi duiñia aaga ħimó dunukamĩ, upuaduka go dunukamĩ munisipioana, go mamatĩldhiarrana, go kiupana danĩ go jaa baamĩ dudúnukamĩ.

Go papeerhi ójixkamí ixtúmaxi ágadamí bixi gí bídhi títigarradi go dudúnukamí ixanxi ga bapaidhia ixthumaaxi duñikarruana bitárrí soiñi go oidhiagírrí, go jataduidhagai ixthumaaxi ga duiña, aagai ixáku daní xudhuu gí duña aagai daní ixthumaaxi gí duña aagai go papeerhi ójixkamí ixtúmaxi ágadamí daní ixthumaaxi tiigithuka aapi daidhi ga títí 'bídha.

Ójañi jímó papeerhi ójixkamí ixtúmaxi ágadamí daidhi maaxi daasa go aagidhiarradi.

Xi kabamí duuku bixpaku oidhiagírrí daidhi go dunukamí a mĩ'ka, munisipiuana taaní sooñi bĩixi go ódami daidhi podúka i'gai soiña irhídhi bixpáku oidhiakamí ixanxi soi maaxi daibnuñi go duuki.

Ixáku ga bhĩ' da aagai go sooñi irri kiupana ixanxi kĩika miadi go plasa prinsipal 8:00 jikiamoko amídhirri a mĩ'ka 21:00 tukárri.

Jatai norraidha go tiikákarragai go maaxi niidhiarragai gi soiñiañi go tikákarrana.

¿Boorri ga taaní go soiñi?

¿Tumaaxi bítárrĩ go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ?

¿Tumaaxi ga duñia aagai?

¿Bákugai danĩ xudhuu ga bhĩda aagai go kuadaga?

Káxi maatika go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ, duuñiñi jímóko ixaku ágada ixtumaaxi ga aagidhia aagai go dunúkamĩ munisipal.

İpamĩi niidha go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ gookirrĩ go ójal xaakĩ bhodhĩrĩ kĩikigi.

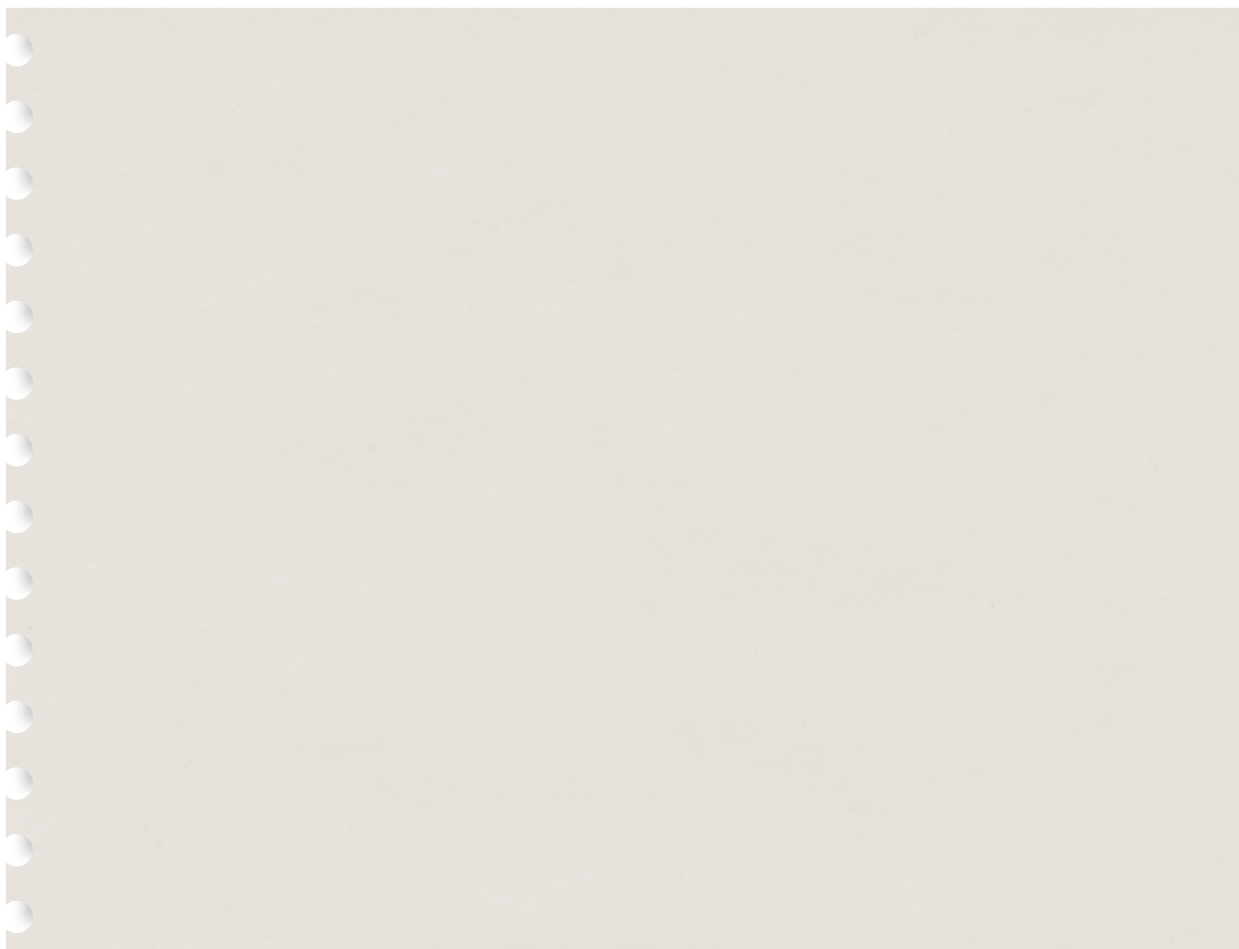
- ¿Gĩ papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi agadamĩ gĩ bídhixi tiĩtiarradi go xianxi taanĩ soiñi?
- ¿Tumaaxi tigícho daidhi duñá aagai go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ?

- ¿Tumaaxi duñia aagai?
- ¿Báku danĩ xudhuu ga bhĩda aagai go soiñi?
- ¿Tumaaxi gĩ aagai xi bĩ'kaxiada?

Taaniĩni gĩ jáduñi xi gĩ soiñaña go nĩidha go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ daidhi tĩikákaiĩni ixthumaaxi kĩĩkighi.

- ¿Kĩgaixi maaxi kaidhiaga ixthumaaxi taanĩ go maaxi nĩidhiarragana?
- ¿Kĩĩgai xi bhaimaaxi kaithi go ñioki ójixikamĩ?

Ípamĩ ójaiĩni gĩ papeerhi ójixkami ixtúmaxi ágadamĩ.

İpuabatudañi go ójixikamĩ

İpámii niidhamu atĩ'mĩ go ójarragai go kartiyya xáko gĩ darrasai go bakúkuna ixthumaaxi daidhi go papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ. Bhaiga aapi xi aaga bhaika ixmaxikamĩ choidhi go ójixikamĩ.

Kartiyya xáko gĩ darrasai
go bakúkuna

Papeerhi ójixkamĩ
ixtúmaxi ágadamĩ

<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>
<hr/>	<hr/>

Játa norraidha go tikákarragai daidhi ágada ixkaithi.

¿Tumaaxiirri mai ipia maaxi choidhi?

<hr/>
<hr/>
<hr/>

¿Bĩ'kadĩ danĩ báku gĩ darrasai idhi maaxi?

<hr/>
<hr/>
<hr/>
<hr/>

¿Tumaaxiirri bitarra gi ójai?

Tigíthua gi ñioki

a) Niidhañi go xaakidĩ kīikigi ójarragai daidhi daaxidhaiñi jímó arhí raaya xaakĩ ójai ágai xaakĩ thuidhadĩ jímóko ixthúmaxi go ódami.

Oidhága aanĩ go dībĩ'rrai xáko tóñi oidhigi; gin dībĩ'rraga, sīirhikidĩ kīgádukamĩ; támĩ dāja gin ĩ'xi maigubioma. Īiyi aanĩ gin jĩ'korhi danĩ gin plaatano. Gin jooñiga gin soikĩ ĩ'saixi; ĩ'gai bia ĩxíkamĩ xibooya danĩ *piña*. Gĩrri dībĩ'rraga, gĩrri marra kaxi maayi jataduindhiaga tábhai oidhigana.

b) Nathurhidhaiñi go ñioki tigíthoikamĩ ójai gin, gi, gĩrri.

- _____ moo.
- _____ kajidhi go tuidhadĩ sīirhi gĩrhi.
- _____ gogóxiga sīirhi oomarhiga.
- _____ takúkuga xibhú jii.
- _____ gogóxiga sīirhikidĩ arhídhu.
- _____ márri tiigidhi Mariana.
- _____ baki mĩkákiga tabhaidhĩrri.
- _____ iibhídaga kabami todákĩ.
- _____ jĩ'ka sīirhikidĩ gĩ'du.

bh) Jímápidhiñi jímádu jímó arhí raayakidí go múyi ñioki tígíthoixkamí iikiaxaparrí madhu go sīrhi xapīrrí. Niidhañi xorrai tuidhadí ixthumaaxi, ódami daidhi kīixi.

Bia aaní jímó miixithu.	Gĩ xīixīigi
Ī´gai bia jímó kabáyu.	Gĩ kabáyuga
Ī´gai bia jímó jáduñi amī´ chibuabuana.	Gĩ jáduñi
Aapi bia jímó gogóxi.	Gĩ gogóxiga
Aapi bia gĩ susúkurhi.	Gīrrí kuadernoga
Atī´mī bia jímó kuaderno bīgíkami.	Gĩ maamarra
Marriya ñiokai jímádhū xaakí ga mamathīlhdhadamī.	Gin laapixiga múyi tintagakamī
Atī´mī buayi <i>tarea</i> .	Gīrrí tareaga
Gin ooga bia maakoba maamarra.	Gĩ mamathīldhadamī
Bia atī´mī laapixi múyi tintagakamī.	Gin miixithuga

Kabúrhikami 3

Ixthumaaxi maatia atí'mi:

- Níidhiañi tīitiarradi daidhi matī nīidhia ixthumaaxi kaithi go Klabe mīs aapi gī tuidhaga xáko oidhaga (KURP).
- Gaagañi aagarradi xanxi tigíthoka aapi go KURP.
- Aagaiñi go ñioki tigíthoixkamī ixdukatai gī taanīda bhaigī irhídhi, soigī irhiadhamī.
- Maatii tīiga ixkaithi go papeerhi gī'gírri ójixikamī ixthumaaxi ágadamī.
- Tīgithoiñi tumaaxi aagia irhídhi aapi papeerhi gī'gírri ójixikamī ixthumaaxi ágadamī daidhi ójaiñi.
- Ipámīi nīidhia daidhi bhai dhuuñi go papeerhi gī'gírri ójixikamī ixthumaaxi ágadamī.
- Tīigaiñi xi dhukátai bhidhuñíxi go aagarradi ixkaithi go KURP danī go papeerhi ójixikamī ixthumaaxi ágadamī.
- Maatii nīidhia xī'kadī, bákuga danī xoorro ójayi go KURP danī go papeerhi gī'gírri ójixikamī ixthumaaxi ágadamī.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go KURP danī go papeerhi gī'gírri ójixikamī ixthumaaxi ágadamī.
- Matīi tīiga go ñioki ixanxi ágai bīxpa tuidhiadi tuukugadi go ódami.

**Kĩ'ga niidha go ikarradi daidhi niidhañi
ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.**

Idhiirri gi clabega, nuukadakaiñi
siirhi namĩ'kami xi biaka aapi, idhiirri gi
papeerhiga mis káxi aapi gi tuidhaga.

İjĩĩ, dhuuxi jatĩnamiidhana
ixdukatai gin ágidhi aapi.

Ágadaiñi jĩmadi gi jaduñi ixthumaaxi kũikigi.

- ĩTumaaxi papeerhi namĩ'kami titi'gidhi go ódami?
- ĩTumaaxi bitarrĩ gi soiñi idhi papeerhi xi duñá aapi daidhi buusaidha namĩ'kami?

**Gaagaiñi gĩ Pliego go Klabe
mĩs aapi gĩ tuidhaga xáko
oidhaga (KURP), kĩa niidha,
go ipĩguioma ójai go bia**

**xi kĩikiadha jĩmadĩ mayuskula, dhi go tintamarradĩ go
papeerhi. Jatai norraidha go tĩikákarragai.**

¿Tumaaxi ójai ñioki ójixikamĩ bhaiga aapi xi tĩgia tamĩ ídhi
papeerhiana?

¿Go namĩ́kamĩ ñioki xaakĩ tĩpĩguioma ójai ójarragai mayuskula
tumaaxi írĩdhi aapi xi tĩiya rhĩdhi ogó?

¿Tĩiyi támi dāja go eskudo bĩixi tuidhadĩ go paparihiana namĩkamĩ?

**Xíbhi niidhañi go ójixikamĩ Klabe mĩs aapi gĩ tuidhaga
xáko oidhaga (KURP).**

Gaagaiñi go KURP go Pliego. Niidhañi go ñioki tígíthoixkamĩdaidhi daxidaiñi jímó arhí raaya go kĩ'ga kaithiadamĩ ñioki.

Go namĩ'kamĩ ójixkamĩ KURP ágai ogó:

- a) Go klabe jĩigikamĩ xaakĩdĩ ágai go oidhiakamĩ
- b) Go klabe jĩigikamĩ xaakĩdĩ ágai xi mai kĩa ibuaiyi bĩixi
oidhiakamĩ
- bh) Go klabe jĩigikamĩ ixáku darráka go rejistro jĩigikamĩgo bitárri
oidhiakamĩ

Ixtumaaxi namĩ'kamĩ ójai xaakĩ bia go KURP darráka go amĩ:

- a) Gĩ jĩ'kalhdharraga gĩ tuidhaga gĩ kuudagi
- b) Gĩ papeerhi ixakĩdĩ ágai xĩkĩdhi dĩ'bi aapi ídhi oidhigiana
- bh) Gĩ jĩ'kaldharraga gĩ ójai aapi gĩ *seguro popular*

Go ójai múyi xaakĩ bia go papeerhi xáko gĩ taanĩ ogóbai sĩirhíkĩdĩ:

- a) Sĩirhíkĩdĩ namĩ'ka
- b) Mai namĩ'ka
- bh) Sĩirhíkĩdĩ xijaiga

Kĩ'gai duuñi daidhi ójaiñi xaakĩ boodhĩr imĩ ójarragai go KURP xaakĩ daja gĩ Pliego.

Go tĩitĩarradĩ go ódami xaakĩ bia go KURP:

Īkaldharradī go jolio:

Klabegadī:

Īpīgioma ójai namī´kami go papeerhi xaakīdī ága xíkídhi dī´bi aapi
ídhi oidhigana:

Maatipuxi xi:

Go **Klabe mis aapi gi tuidhaga xáko oidhaga (KURP)** go bhair jímó papeerhi namí'kami mis káxi jímóko tuidhadí xaakí gi maakai go sekretaria go gobernación daidhi oóoba írri jímó papeerhi namí'kami mis káxi atí'mí gírri tuidhaga tomarhi jímádí bíixi mai tomahi bia.

Ídhi kígádu bitárrí xi maatika ija ódami oidhakami támi méxikoana. Bíxi gi soiko ogó bitárra xi buítulhdha aapi ija papapeerhi namí'kami daní bíixi ójarragai mamatildhiarrana, bíixi duduaidhiadamírri, daní múyi ixtumaaxi.

Go ójai namí'kami xaakí bia go **KURP** ogóbhai:

- Tíitíarradí
- Xiika gi ójai ogó
- Klabe
- Jolio
- Xobáku oidhakami aapi
- Munisipiuana
- Xiikadí buusaithu go papeerhi
- Jí'kaldhiarradí go líbru
- Jí'kaldhiarradí go papeerhi

Jĩmpaidhaiĩ jĩmó uuxikidĩ ixtumaaxi ójai bia go Klabe mĩs aapi gĩ tuidhaga xáko oidhaga aapi (KURP).

klabe

jolio

jĩ'kaldhiarradĩ go
líbru

 REGISTRO BĪIXI MEXIKUANA OIDHIAKAMĪ	ÍDHI PAPEERHI ĪRRĪ JOIDHIXKAMĪ
KLABE MĪS AAPĪ GĪ TUIDHAGA XÁKO OIDGHAGA	IDHI KLABE JĪIGIKAMĪ GO REJISTRUANA, GĪ JOIDHI NAMĪIXKAMĪ GO PAPERIKĪDĪ IXANXI GA TĪIGI
KLAVE CACD700412HDFSLM05	PAPERHI ÁGADAMĪ XUDHUU BUUSAI Xobáku oidhak ami aapi: Chihuahua Munisipioana: Guachochi Xiika dĩ buusaith go papeerhi: 1960 Jĩ'kaldhiarradĩ go líbru: 0014 Jĩ'kaldhiarradĩ go paperhi agadamĩ xudhuu buusai/:112 Jĩ'kaldhiarradĩ go paperhi:115 Jĩkaldhiarradĩ xikipĩrrĩ gĩ duuyi:17
 TĪITĪARRADĪ JOSÉ DAMIÁN CASTRO CALIXTO	
XĪIKA GĪ ÓJAI OGÓ 21/11/1997 JOLIO 006772716	
	

tĩitiarradĩ go
ódami xorrai
tuidhadĩ

xiika gĩ ójai ogó

jĩ'kaldhiarradĩ go
papeerhi ágadamĩ
xudhuu buusai

Niidharragai gĩ' girrĩ ñioki

Niidhañi danĩ tiiɡaiñi go ñiokitigíthoixkami ixduka gĩ ágidhi.

- a) Ogóbhai kii tuigakami ódami. (Bhaigĩ irhídhi)
- b) Bagan maaxi kaikathĩ aidhi jatágai atĩ'mĩ. (Soigĩ irhiadhamĩ)
- bh) Biiixi pux bua ixtumaaxi tiiɡíthuka biitarra go bagími. (Bhaigĩ irhídhi)
- ch) Bhai gin irhídhi aanĩ xi gĩ soĩna daidhi mai ixtuyi. (Soigĩ irhiadhamĩ)

¿Tumaaxi bitárrĩ girrĩ soĩni go múyi ójixikamĩ **a** jímádĩ go **ch**?

¿Xi niidha aapi go biiixi ídhi ñioki tigíthoixkamĩ ipia maaxi ójaiñi ídhi ñioki?

¿Tui xi siirhi namĩ'ka go niidharragai go ójixikamĩ bia aapi xi kĩ'ga bhai maaxi ágada?

Gĩ tīgíthuiñĩ xi:

Xudhuu nīidha aapi bia xi gĩ'gĩrĩrĩ agia, aapi bhaiga xi daaxidha tomaxi ixmaxi bhaigĩ ĩrhiada go nīidharragai. Īpĩgioma bia aapi xi maatĩ kaiya ixtumaaxi gĩ aagidha ĩrhĩda, bia aapi xi maatĩ kaiya ixtumaaxi gĩ agidha ĩrhiada xaakĩ duuyi ídhi xaakĩ ójai daidhi gokiĩrĩrĩ bia aapi xi ĩpámo duńá go nīidharragai daidhi gĩ'gĩrĩrĩ daasa, kĩ'ga duńá danĩ kĩ'ga kaithadha ogó ójai danĩ ñioki tīgíthoixkamĩ namĩ'kamĩ xi ĩja ódami nīidha xaakĩ maatĩ nīidhi daidhi maatĩ káya go kaikamĩ.

Ídhi gĩ soińa xi kĩa maatĩ káya go ójixikamĩ bítarra ĩja, daidhi baamioma xigian kaithada.

Nīidhañĩ gĩ'gĩrĩrĩ ñioki go ójixikamĩ, nuukadaka ixdhuka kaithi kĩ'ga bhai maaxi go ójai.

Duunĩĩnĩ jĩkĩaxidhĩrĩrĩ jĩmó nīidharragai ójixikamĩ daidhi maathia bĩĩxi danĩ kĩ'ga kaiya ixthumaaxi kaithi go ójarragai.

Maakarragai ñioki káxi túdu kĩ'ga bhai maaxi kuada aapi

Jĩ'ki gin júrhi maakaiñi kĩa'ga
bhaimaxikamĩ ñioki namĩ'kami.

Gin júrhi tĩĩgidhukathĩda Tiburcio.
Jĩmó jimĩdhaga suakaiñi ogó
xudhuu gin mamákaiñi ñioki
namĩ'kami. Sĩĩrhi kĩrhiodhamikatĩ
bagian maaxi kaikana ogóbai
xudhuu ñiokidhiñi atĩ'mĩ. Gĩ'gĩrĩ
ñiokidhiñi atĩ'mĩ aidhi gia kĩa'ga gĩrĩ
kaikana. Sĩĩrhi kĩa'ga maakaiñi ñioki
namĩ'kami. Aanĩ kia arhĩdukathĩdai
aidhipĩrĩ:

—Maithi jugai taxkarhi toñikami
—gin ágidhiñi ogóbha dájaxi.
—Íkĩaxidĩrĩ jĩĩpidhaiñi daidhi júga, xi
toñĩka ogóbhai. Podúkai bhamioma
gĩ kabáka gĩ taatamu. Bĩĩxi mai
jótoma surhiga ogó. Maithi kuadha
ixthúmaxi toñĩkami.

Matĩni ixthumaaxi nĩĩidhi aapi.

- Mai puxi kai ixtumaaxi gĩ agidha ĩrhĩdhiti go ójarragai.
Íĩĩ () Choo ()
- Xijaithupĩxi xidukatai aagia ixkaithi go ójixikamĩ.
Íĩĩ () Choo ()

Niidhañi go ójixikamĩ “Go muukikamĩ danĩ go mai biakamĩ kuupai”, gĩ Niidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi kĩ´ga gĩ duuñi daidhi gĩ´gĩrĩ ágadha.

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

- Niidhañi go ójixikamĩ kĩĩdukai daidhi maatĩ ixthumaaxi bitárri soiñi.
- Nukadhakaiñi ixdukatai kaithi go ójixikamĩ.
- Maatiiñi go múyi ójixikamĩ xaakĩ baamioma jojoidha tĩĩ aapi duuñiñi go niidharragai kabhami daasa, kĩ´gai bhaimaaxi, kabhami daidhi kĩ´gai bhaimaaxi ñioki káxi tudu kĩ´ga gĩ kaika xaakĩ gĩ kai xi bhaimaaxi kai go ójixikamĩ.
- Bia aapi xi biaka go ójai ĩĩpĩgioma, go xáku kĩĩkigi ogó daidhi xoorrai duuyi daidhi xaakĩ mamáxi ójai duuyi. Idhi ñioki sĩĩrhi namĩ´kami xi ágada atĩ´mĩ jĩkiaxidĩrĩ duindhagai go niidharragai.

Kĩga nĩidha go ikarradĩ daidhi nĩidhañĩ ixtúma kaithi go ixthúma ñiokai.

Bia atĩ'mĩ xi duñá ójarragai
ixthumaaxi tĩgĩthuka xi go jutúdĩkamĩ
ódami dhibia tamĩ xi matĩrhiada.

Bhaiga atĩ'mĩ xi
dhibidha kiikidhirĩ
daidhi baidha.

Kĩ'ga bhaimaaxi go, daidhi,
tĩgĩthu atĩ'mĩ xi baamioma
ódami xaakĩ noóbai oidhaga
maathia.

Túdu thindha ga ója jĩmó ójixikamĩ xaakĩ
bĩixi ódami nijadha daidhi daasa atĩ'mĩ
amĩ presidensiana munisipaleana, amĩ
segurruana daidhi bĩixi kayana tábái.

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

¿Tumaaxi ójixikamĩ tīgíthu xi duñá go jutudĩkamĩ ódami
mamáthilhdhadamĩ?

¿Báku nīñiidhi aapi tomaxi ójixikamĩ?

¿Jīmó jímídhagai dúyi puxi ójai tami jáxi papeerhiana?

Niidhañi go ójixikamĩ.

**INSTITUTO CHIHUAHUENSE
GO MAATHĪDHARRAGAI ÓJARRAGAI**

NAATHOIÑI GĪ PRIMARHIAGA DANĪ GĪ SEKUNDARIAGA CHIĪKI
TASAIKĪDĪ MAI TIGITHOMU AAPI DAIDHI NAATOMU, "BĪĪXI MAI
NAMĪ'KA".

XI BHIKA AAPI 15 JUUMIGI DAIDHI BAAMIOMA
GĪ ÓJAIÑI AMĪ' ICHEANA.

¡MAITHĪRRĪ JURRÚNUKO XI
MAATHIA AAPI ÓJARRAGAI!

BAAMIOMA MAATHIDHARRAGAI
ÓJARRAGAI SĪIRHIKĪDĪ
GĪ AAGAI

**XÁKO BHAIGA AAPI XI GA TĪKÁKA:
(01800) 501-16-56 DANĪ 5-22-60-20**

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

Tiitĩarradĩ go papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixikamĩ ixthumaxi ágadamĩ:

Xĩ́ki námĩ go papeerhi danĩ go ójarragai:

Boorĩ bĩtárrĩ kĩikigi go ñioki:

Maakĩ jĩ́kaldharraga bhaiga ogó xi ñioki xaakĩ ódami pĩrhiada:

Maakĩdĩ go xaakĩdĩ ibuayi támi ídhi jataduindhagai:

Maatipuxi xi:

Go **papeerhi gĩ'gĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ** jĩmó ójixikamĩ xaakĩ gĩ ójai dhaidhi podúkai bhaidha go baamioma ódami tĩpĩ ĩja maathĩldharraga ójai danĩ naana maaxi. Bĩ'xkĩrĩ bia go xi gĩ'duka dhaidhi gĩ darrásai go xáku baamioma maaxika go xi kĩ'ga nĩijada go ódami.

Īĩpĩgioma ójixikami daidhi ixtúma búkathi ogó:

Go tĩpĩgioma ójai: Gĩ soikĩ go tĩpĩgioma ñioki go papeerhi go ójai gĩ'dukami xaakĩ ágai jĩmó ixthumaaxi.

Ixthúmaxi búkathi: Go kĩ'ga bhaimaaxi ñioki xaakĩ gĩ aagai go papeerhi gĩ'gĩrĩ ójixikamĩ. Bĩxi bĩtarĩ karteriana, bĩxkĩrĩ láchi ójai daidhi kĩ'ga bhaimaaxi aagai káxi thúdu kĩ'ga bhai maaxi kaithadha ĩ'gai xoorrai ñĩidha xoorrai bĩitarra kĩikiada.

Ix maaxi chichoidhi: Go tĩkarragai jĩmá maaxthudhai go thuidhadĩ go *gobierno*, go xaakĩ agai ixmaxi go ixthúmaxi daidhi go gĩ'gĩrĩ jataduindhagai xaakĩ soikĩĩ go karterhi.

Īĩkarragai ídhi ixthumaaxi tintamadhikami: Támi gĩ maaxi go kĩ'ga bhai maaxi go papeerhi gĩ'gĩrĩ ójixkamĩ ágadamĩ ñioki, siĩrhi kĩ'ga maaxikana go tintamadhikana duaka maaxikana, go papeerhi go ójai gĩ'dukami xaakĩ ágai jĩmó ixthúmaxi bĩ'xkĩrĩ biakana go tĩkarradĩ káxi túdu podúkai kĩ'ga nĩijada ixthumaaxi go nĩidharragai.

Seyo: Xi go papeerhi gĩ'gĩrĩ ójixkamĩ ágĩdamĩ ñioki gĩ daasa jĩmó ixthumaaxiana xáku gĩ daasa ĩrhiada bia ogó xi gĩ tańa joigĩdarragai daidhi gĩ dhaasa bia ogó xi biaka go maaxiarradĩ xaakĩdĩ namĩ'dai go papeerhi xi maaka go joigĩdarragai go gĩ'gĩrĩ jataduidhagai danĩ go tuidhadĩ *gobierno*.

Oidhágakĩ́ga bhai maaxikami duńíxikami bĩĩxi oidhińĩ xi túmaaxi kĩ́ga chodhikatga ogó, xi kabhámĩ gĩ́ ágai go xaakĩ dhuuyi. Jímó jímídhagai gĩ́ darrásaińĩ múyi napi go jataduidhagai go papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ. Káxi túdu podúka go ódami nĩijada.

Gĩ́ tígíthuńĩ xaakĩ ódami daja gĩ́ jímádĩ xoorrai mamáthĩ ójai bia apúmui xi ója jímó papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixkamĩ ixthumaaxi ágadamĩ bĩítarra nĩidharragai múyi ójixikamĩ. Gĩ́ bhĩĩńĩ go xaakĩ bhódĩrĩ jímĩ́ dha go tíkákarragai daidhi ójaińĩ gĩ́ papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixkamĩ ixthumaaxi ágadamĩ.

¿Maakidĩ tĩtĩarradĩ go papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixkamĩ ixthumaaxi ágadamĩ?

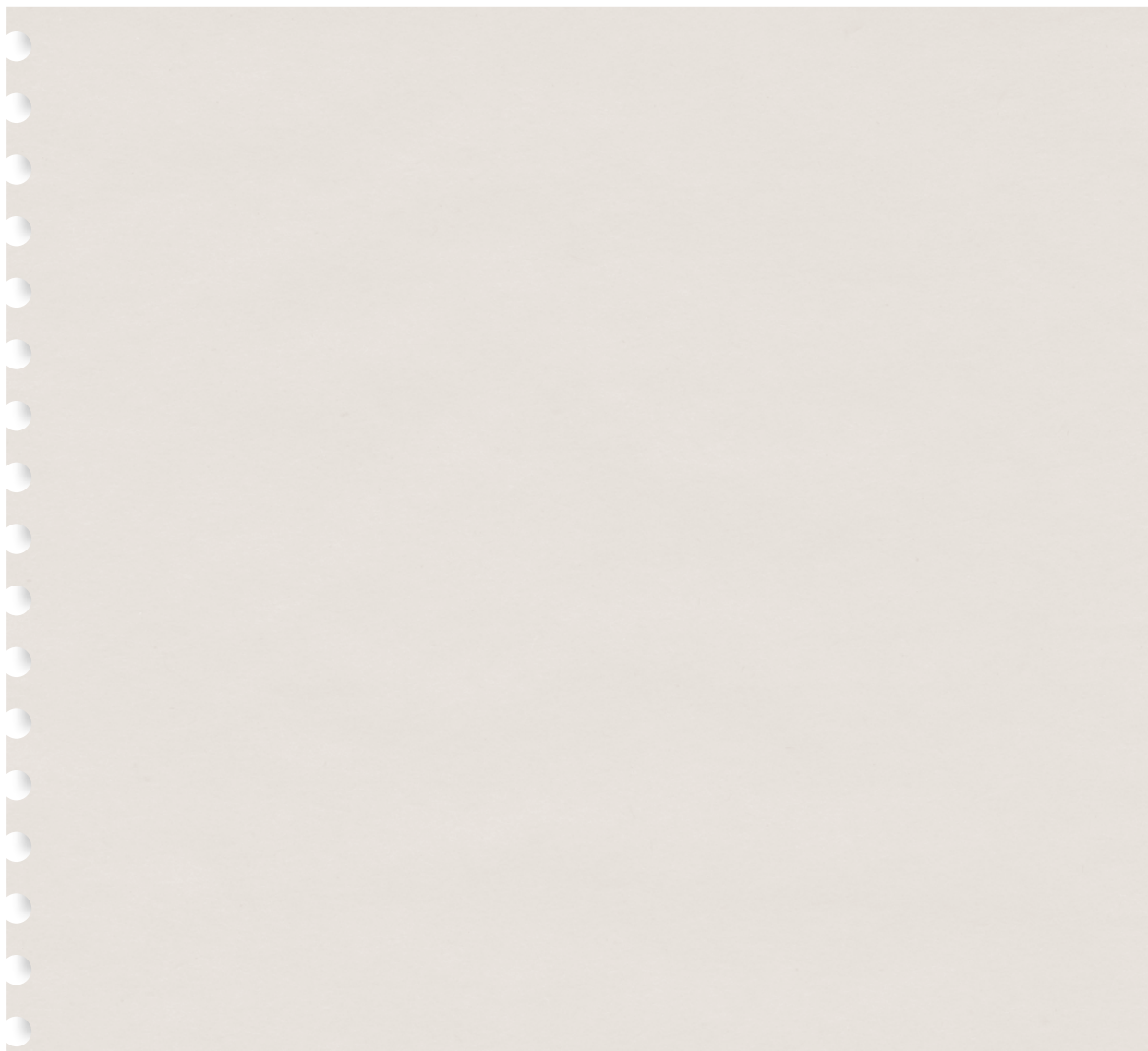
¿Boorrai bítarra kĩíkigi go papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixkamĩ ixthumaaxi ágadamĩ?

¿Bĩ́kadĩ danĩ bháku gĩ́ duńa'a go baidhi?

¿Gĩ dasa chĩ ' ki iĩkarradi? ¿Maaxikami?

**Aidhi kĩrrai go tĩkáarragai xaakĩ
jĩkĩaxidhĩrĩa 'aa aapi, ójaiñi gĩ papeerhi
gĩ 'gĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ bitárĩ
go baidhi go ójarragai go jĩkĩdĩhĩrĩ ñioki.**

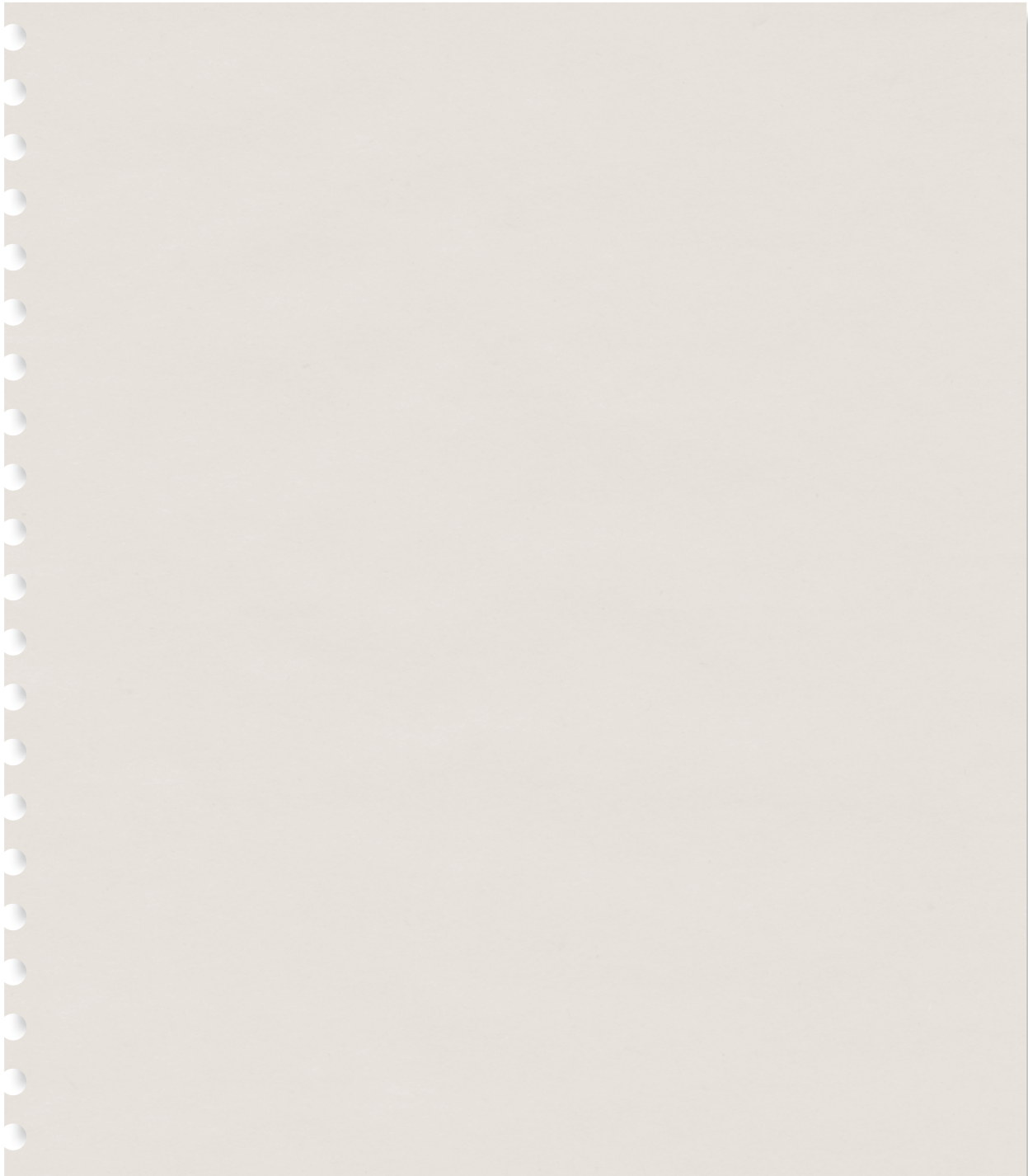
**Īpamĩi nĩidha go papeerhi gĩ́gĩrĩrĩ ójixikamĩ
ixthumaaxi ágadamĩ gookĩĩrĩrĩ go ójal xaakĩ
bhodhĩrĩrĩ kĩĩkigi.**

- ¿Kĩ́ga bhai maaxi ixkaithi go baidhi xaakĩ gĩ́ bapaidhi xi ga duuna aapi?
- ¿Kĩĩxi bhai maaxi ixkaithi xĩĩki kabaka'a go baidhi?
- ¿Gĩ́ ójaixi tĩĩtĩarradĩ go dudúnukami xaakĩ buayi ídhi maaxi ñioki jĩkĩyadĩ?
- ¿Gĩ́ aaga xi maaxi joidha xi ga maitha aapi?

**Taañĩni gĩ́ jáduñi xi gĩ́ soĩñaña go nĩidha go papeerhi
gĩ́gĩrĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ daidhi tĩkákaiñi xi
tumaaxi kĩĩkigi:**

- ¿Tui xi gĩ́ duuyi go papeerhi gĩ́gĩrĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ?
- ¿Tumaaxi gĩ́ taanĩ xi baasana aapi go baidhĩĩrĩrĩ?
- ¿Tumaaxi gĩ́ joidha ogó xi ga maitha aapi?
- ¿Gĩ́ aagaixi tĩĩtĩarradĩ go dudúnukamĩ xaakĩ buayi támi jĩ́xi go baidhi?

**Īpámĩ kǐ'gai duuñi go papeerhi gĩ'girri ójixikamĩ
ixthumaaxi ágadamĩ, xi biika ija ójai ñioki xi gĩ jáduñi aa
ija ójai xĩ'pu ñioki xi daasa aapi.**

Īpuabatudañi go ójixikamĩ

Īpámĩ nĩidhamu atĩ́mĩ go ójarragai go Klabe mĩs aapi gĩ tuidhaga xáko oidhaga (KURP) ixthumaaxi daidhi go papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ. Bhaiga aapi xi aaga bhaika ixmaxikamĩ choidhi go ójixikamĩ.

Klabe mĩs aapi gĩ tuidhaga
xáko oidhaga (KURP)

Papeerhi gĩ́gĩrĩ ójixikamĩ
ixthumaaxi ágadamĩ

Játa norraidha go tĩkáarragai daidhi ágada ixkaithi.

¿Tumaaxiĩrĩ mai ĩpĩa maaxi choidhi?

¿Bĩ́kadĩ danĩ báaku gĩ darrásai ídhi maaxi?

¿Tumaaxi bitárrí gí ójai?

Tigíthua gí ñioki

a) Niidhañi go ñioki tigíthoixkamĩ.

1. Buana suakai.

2. Go arhí gí' rhi kóso.

3. Gin xiixi ga nĩ'yi.

4. Mariya guikoma yooxigai.

5. Buana nĩiidhi go
papeerhi ójixkamĩ bitárrí
jímó ódami joigixkamĩ.

6. Atĩ'mĩ mai niidhi go
Buana.

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

¿Boorrai ibuaiyi go ixthúmaxi xíbi múyi maiyĩ aapi ójixikamĩ?

ĩTumaaxi daama ixthumaaxi daidhi ódami xaakĩ ágai ixthumaaxi
 dui Marriya, Buana danĩĩ atĩ' mĩ?

**b) Nĩidhañi go ójai xaankidĩ darraka go maako
 xiixixokana daidhi naathoridhaiñi go ñioki
 tĩgithoidhixikami.**

axiñi

tindha ga nĩidha go kabhurikami

kusubai jĩmó kostarhi yootobarra

iimĩrrai mamatĩlhdhiarrana

jimia aanĩ mĩkáxi

ĩixaidhipixi go juunui

1. Go jatabuadhamĩ dĩbĩ' rrai _____

2. Go axñiithu _____

3. Aanĩ _____

4. Go arhĩ ooki _____

5. Buana _____

6. Atĩ' mĩ _____

bh) Ójaiñi bhaika ñioki tigithoidhixikami xáko xi túmaaxi buayi go ódami daidhi baika ñioki tígíthoixkamĩ, xáko go ixtumaaxi buayi xi gĩ'xia go ódami ixthúmaxi.

1. _____

2. _____

3. _____

1. _____

2. _____

3. _____

Bipiabidharra jüigi gi maatildharra

İpámiri nïidha

Nïidhañi go ójixikami ixthumaaxi bia go papeerhi ójixikami daidhi aagaiñi.

Xáko tïigia aapi múyi líbruu gagarhikami Chihuahua 2011

Xáko gïn jï´mpadhi múyi ódami daidhi ágaiñi
naanamaaxi ñioki.

Bagími xáko go arhí gïn jï´mpadhia daidhi podúka
mamátii ágaiñi jatági yátagi.

Jatágui yátagi buabukami gi tïgi´thua
nïidharragai go ójai xaakí daama dája
go banku tibi´dukami múyi múyi,
múyi líbruu...

30 go septimbreno go oktubreko 9:00 go 21:00
go ora plasana gi´dukidí, irrana Chihuahua.

Go ixdhukatai duñixi go aagai go ójai daidhi go múyi tintamarradi
xaakí gi darrásai aagaiñi ixthumaaxi ogó:

Xaakĩ tĩĩ aapi go iĩkarradi ixthúmaxi go papeerhi, žmaakĩdĩ iĩrĩ go iĩpĩgioma ójai go tuidhadĩ go papeerhi ójarragadi?

**Niidhañi ixthumaaxi ójai búkathi ogó ixthúmaxi
bhíxaparradĩrĩ daidhi játa norraidha ixthumaaxi
jimĩ ʼgadaga.**

**Yaatoobharra duñíxikami
bhákiana Babúrhiana**

Xudhuu ka mai kígádu 08 enero ko 13 03 15

Yaatoobharra gixathikami kiiyana.

**Yaatoobharra gixathikami kiiyana
biakami onai.**

Duñíxikami Babúrhiana, Chihuahua.
Xiiki bí'kaithi go *bolsa* 36 gr.

1. Tĩtĩarradĩ go ixthumaaxi gĩ gágarrai:

2. ¿Juumigi xi go xaakĩ gĩ gágarrai mai kīīgádu?

3. ¿Baku gĩ duuyi go ixthumaaxi gĩ gágarrai?

**Daaxidhaiñi jímó arhí kurrúxi ✓ ixthumaaxi gĩ buayixi
niidha aapi daidhi aagia gĩ'gĩrri.**

NĪIDHAJA GO ÓJIXIKAMĪ DAIDHI GĪ'GĪRRĪ ÑIOKI	ĪĪJĪ	CHOO
Daaxidhaiñi arhí raaya go ójai xaakĩ maithi maatĩ aapi daidhi gaagaiñi go líbruu xáku ágai ójarragai xijaikami.		
Mĩs káxi niidhañi jímó jimídthagai go ójai.		
Aagaiñi buidhirrĩ jímó espejo ixdhukatĩ joiñidhiñi gĩ buibasú danĩ gĩ tuukuga daidhi ixdhukatai bhaiga aapi xi duñá xudhuu soikida aapi go niidharraga múyi ójixikami.		
Muyapĩrri ága ixdúkatĩ gĩ busakĩ ixthumaxi buayi aapi danĩ gĩ ñioki.		
Ágadhaiñi jĩmadhĩ gĩ jáduñi go niidharragai jĩmádĩ gĩ jáduñi káxi thúdu mai xiaĩrrada aapi.		
Niidhañi jótoma go ójixikamĩ daidhi podúkai jtoma naathua atĩ'ĩ.		
Jĩima maxthudhaiñi gĩ ñioki go tĩĩkakarrana danĩ xáko agai ójai todiandukai maatia aapi daidhi xi mai bhai maaxi ogó.		
Borranduuyi ixthumaaxi mai maatikaa aapi.		

Naturhidhaiñi xáku biigaka go ójixikamĩrĩ.

Ixthumaaxi bhĩkathi go papeerhi ójai ágadamĩ:

1. Biathuldharra daidhi kũĩgakĩdĩ dhibia

2. Tĩĩtĩarradĩ xáko gĩ duñá go bagĩmi

3. Bĩĩxi kabáka'a go bagĩmi

4. _____

5. _____

Ixthumaaxi bĩĩkathi goarhĩ papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ:

1. Tĩĩtĩarradĩ boorrai ibuayi go ójai

2. Ixthumaaxi bhaiga aapi xi duñá

3. _____

4. _____

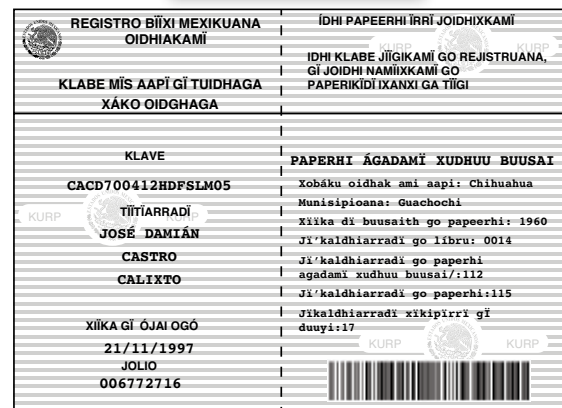
5. _____

Kí'ga bhai maaxi daxidha go namíkami ñioki jímó arhí raaya jímádi go iikarragai.

Papeerhi xáko agidhi go ódami ixthumaaxi bhíkáthi go ixthumaaxi sabí'da: go juumigi xudhuu káxi mai kígáduka, gí nuukadaka aapi xi kuada, bíixi bhí'kathi ogó.

Ogóbai jímó papeerhi xaakí gí makai go *gobierno* xi gí soiñi xi maathia aapi xi mexiikoadirri, dhi gírri soikí xi ója aapi mamatíldhiarrana gí maamarra.

Papeerhi xaakí maakai go *gobierno* daidhi podúkai maatika aapi xí'ki bhakuuna bia xaakí kókodagai xi muukigai.

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

¿Tumaaxi ñioki tigíthua aapi xi duñá papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ?

Ójaiñi ixthumaaxi ójai daasa aapi jímó ójana.

Ójaiñi ixtúmaxi bia xi nĩidha dhi podúkai duñágo ójai.

Ójaiñi jímó papeerhi ójixkamĩ ixtúmaxi ágadamĩ.

Ójaiñi gooka ñioki tīgíthoixkamĩ xáko ixthumaaxi buayi go ódami.

1. _____

2. _____

**Ójaiñi maakoba ñioki tīgíthoixkamī xáko gī darrasai go
ójai gīn, gī, gī, gī, gīrri.**

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

Taakoixkamï 2

Go ódami jutúdïkamï danï kïkï´rhikoyadï:

- Ójañi ixthumaaxi ïrhídhi aapi xi kaithi go ñioki mai kia nïidhiaja go ójïxkamï.
- Gaagañi aagarragai namï´kamï go ójïxiana.
- Nïidhiañi go ójïxi gaagaidhaxi go baamï namï´kamï daidhi gã´gïrrï ñioki ixkaithi go ójïxi.
- Gaagaiñi ix maaxi go ójïxïkamï daidhi tïgítho xï´kadï, bákuga danï tumaaxi bïtárri gã ójayi danï nïidhi go ójïxkamï.
- Bhaigi dhuuñi ixthumaaxi ója´a go ójïxiana, ïïpïi nïidhia daidhi bhaidhuuñ.
- Maatïi nïidhia ixdhukátai gã ójayi gã ñioki ójïxkamï.

Kabúrhikami 1

Ixthumaaxi maatia atí'mi:

- Tígíthoi nīidhia ixdhukátai bhaidhuñíxi go aagarradi daní go daidhi maatia ixkaithi aagarradi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamī.
- Gaagañi aagarradi xanxi tígíthoka aapi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamī.
- Aagaiñi go ñioki tígíthoixkamī ixdukatai gī taanīda, todian dúkai, bhaamukamī.
- Maatii tīiga ixkaithi go arhí nioki ágadamī bī'xkatai.
- Tígíthoiñi tumaaxi aagia írhidhi aapi arhí nioki ágadamī bī'xkatai.
- Īpámīi nīidhia daidhi bhai dhuuñi go arhí nioki ágadamī bī'xkatai.
- Tīigaiñi ixdhukátai bhidhuñíxi go aagarradi ixkaothi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamī daní go arhí nioki ágadamī bī'xkatai.
- Maatii nīidhia xī'kadī, bákuga daní xoorro ójayi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamī daní go arhí ñioki ágadamī bī'xkatai.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamī daní go arhí nioki ágadamī bī'xkatai.
- Jataduinthurhidhañi go ójarragai (´a) daidhi aagai xi bhaiguabatuda´a jīmó duñíxi.

**Kĩga nĩidha go ìkarradĩ daidhi nĩidhañĩ
ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.**

Bia aanĩ xi ga bhĩ'ya go
tumíxi xaakĩ gin iñ jótoxi gin
márra amĩ' telegrajoana.

Bia aapi xi bĩĩkathika gĩ
kredensialĩga biakamĩ gĩ
bui basa ìkarraga.

Ágadaiñĩ jímádĩ gĩ jáduñĩ ixthumaaxi kĩĩkigi.

- ¿Maakĩ papeerhi tĩĩgĩthuka go ooki daidhi ga bhĩ'ya go tumíxi?
- ¿Tumaaxi bĩĩtárra soiñĩ ídhi papeerhi?
- ¿Tumaxiĩrĩ tĩĩgĩthukana atĩ'mĩ daidhi gĩrĩ taniĩñĩ ídhi papeerhi?
- ¿Báku gĩ tĩĩgithuka danĩ tani ídhi i maaxi papeerhi?

Gagaiñi go Pliego go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ kiga ñiidha.

1. Go eskudo nasional
2. Go ñikarradi tuidhadi ódami
3. Go maaxiarradi masábidhi
4. Go jirmagadi go ódami

Ixthumaaxi kaxi tñi, agaiñi:

¿Tu'a xi ñrhídhĩ aapi xi ídhi aagarraigai kñikigi go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ?

¿Tumaaxi ñioki ñrhídhĩ aapi xi bia go papeerhi?

Xíbhi ñiidhañi go ójixikamĩ kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ.

Niidhañi ixthumaaxi aagai xi duñá go rhiokodami Buana ñ.

Go rhiokodami Buana, bia ogó xi suudada go jormulario ga tañá go jímó papeerhi ixthukĩrrĩu bakia go klinikana go munixipioana.

Ójaiñi bñixi ixthumaaxi bia go rhiokodami Buana go kredensialiana xaakidĩ daja go Pliego.

Klinikana go munisipio klinikagadĩ	
Titiarradĩ:	
Juumigigadĩ:	
Xáko oobhága:	
Jolio go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ:	

Niidhañi ixdukai tĩtigidhi go ixthumaaxi gi bídha go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ.

Tĩtĩarradi xakidi ga mamajai go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩla kredensial

Juumigigadi daidhi tumaxi

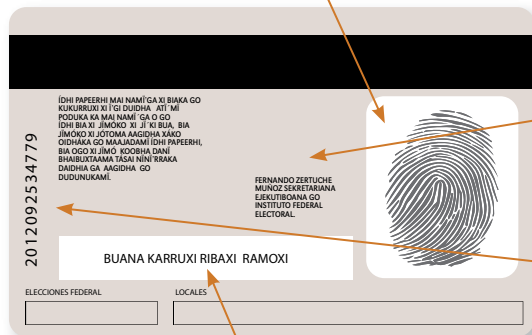
Aapi gi tĩtĩarragai danĩ jimiarragai

Xáko oobhága

Ikarradi buibasadi

Maaxiarradi masábidhi

Jirmagadi go tanidhami go IFE

Jolio

Jirmagadi go ódami

Maaxidhañi jímó ✓ ixthumaaxi aagai xi bhĩ́kaxada go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ.

Boorri bitárrĩ *destinatario*

Jolio

Seyogadĩ
maaxiarra namĩ́ darradĩ

Maaxiarradĩ gĩ masabi

Xĩíkídhi gĩ duuyi

Īikarradĩ gĩ buibasa

Biatuhdhiarraga

Tĩitĩarradĩ daidhi xáko oobhága

Eskudo nasional

Módĩ

Klabegadĩ go elektor

Xaakĩ ĩpĩgioma

Juumigigadĩ daidhi tumaxi

Maatĩpuxi xi:

Go **kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ** ogóbĩrĩ jĩmó papeerhi namĩ 'kami xaakĩ buayi go Instituto Jederal Electoral bĩitárrĩ bĩĩxi go mexikoandĩrĩ oidhakami, kíkĩ 'rhi, danĩ ooki xaakĩ baamioma bia go 18 juumigi.

Idhiĩrĩ mĩs káxi atĩ 'mĩ gĩrĩ tuidhaga maithi bia go xi jĩ 'mai gĩ busaida, ídhi bhaiga aapi xi ga tĩtĩ 'giada xi mathĩka xi aapi i'gai daidhi podúkai bhaiga aapi xi naana maaxi papeerhi bhaigibuadá.

Muyipĩrĩ xáko oidhaga go *gobierno* go mamátĩlhdhiarragai, duduadhikarroana, dhi bhamioma; gĩ taanĩĩni ídhi papeerhi bĩitárrĩ xaakĩ gĩrĩ soĩna.

Ixtumaaxi bhia go bĩĩxi aipadĩrĩ bhaitagi danĩ gookiamadĩrĩ:

- Instituto Jederal xaakĩ dui.
- *Datos del ciudadano* (tĩtĩarradĩ danĩ jimiarradĩ go ódami, xáko oobhága, juumigigadĩ, tumaxi)
- Īkaldharradĩ biubasadĩ
- Klabegadĩ
- Tĩtĩarradĩ go *estado* danĩ go munisipiorĩ
- Maaxiarradĩ masábidhĩ
- Jĩ 'kaldharra go kredensial
- Jirmagadĩ go ódami
- Sección bĩtárra xudhuu ga botanduta jederalĩana danĩ gĩ oidhiagĩrĩ

Niidharragai gĩ́gĩrĩ ñioki

Niidhañi danĩ tiigaiñi go ñiokitigíthoixkamĩ ixdúka gĩ ágidhi.

- a) ¡Bhaiga, xi bhaigin írhídhi aanĩ gĩ tĩigaká! (Tódian dúkai)
- b) Gin aagidhaiñi ixdúkatai daibusai ogó. (Bhaamukamĩ)
- bh) ¡Sĩĩrhi xiguian maxi támi! (Tódian dúkai)
- ch) Sĩĩrhi bhámukĩ aanĩ xudhuu aapi pobuada. (Bhaamukamĩ)
- d) Agaiñi ĩja ñioki tĩgíthoixkamĩ bĩĩgooka maxkamĩ ójai bhaamukamĩ danĩ todiandúka.

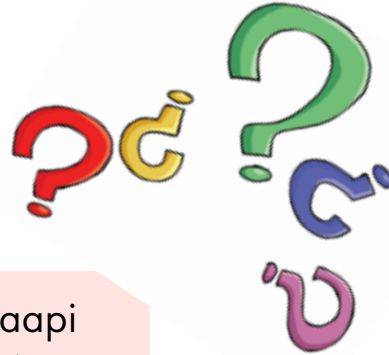
Gĩ tĩgíthuiñi xi:

Xudhuu ga niidha aapi go ójixkamĩ sũĩrhikĩd namĩ́ka xi tĩgia aapi ixmaaxi kaithi bhaamukamĩ xĩ́pu todiandúkaupua maaxikamĩ ixanxi niidhi aapi jutú damĩ maatĩ tĩgia aapi jotoma ixdhuka niidhi aapi go ójixikamĩ, xi ĩĩrĩ jĩmó yatagui jatági danĩ kĩĩkĩixi bĩtárrĩ jatagi danĩ biaka ójai ñioki tĩgíthoixkamĩ xudhuu bhaamuka, todhiadu gĩ agidha go ñioki tĩgíthoixkamĩ xadutudhixkamĩ. Xuudhu niidha aapi múyako aaga aapi ixthumaxi niidha daidhi podkai maathia baamioma kĩ́ga duñĩni xi todhiadukai gĩ agidha go daidhi bhaamukandukai daidhi dodorhi biya xuudhu tĩ́gia aapi go *punto* go ójixikamĩ, ídhi gĩrĩ soikĩ xi maatĩ tĩ́gia ixthumaxi bhamioma namĩ́kaga go ójixiana.

Niidhañi gí'gírri ñioki ídhi í'chidharra.

Maithi bia úsui
daidhi bhai bia taatamu.
¿Tumaxi ogó?

(Go kaibhiadi)

Í'gai jímádí oobhaga aapi
í'gai jímádí ñiokai aapi
í'gai jímádí mamádai aapi
daidhi títiaiñikaini aapi.

(!nsn og)

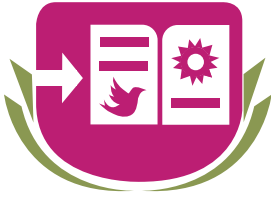

Bí'xkatai gin kíkíisapa,
aaní mai xíirri kíkíisapa;
bíxkatan tíkaja aaní bitárri
aaní mai xíirri bitárri tíkaja.
¿Tumaaxi ogó?

(Go booyi)

Gí thigithuka aapi gí niidharraga.

- ¿Xijaigantadha xi niidha aapi go í'chidharra?
- ¿Tumaxi ójixkamí sīrri xijaigantada aidhi tīga niidhi aapi go ójixkana?
- ¿Bīkadī bhaiga aapi xi daasa daidhi duñá gí'gír ñioki niidharragai?
- ¿Kaikañi ixthumaaxi gí aghidhi gí mamátildhadamī bitárri ixthumaaxi duuyi aapi go niidharragana?

**Niidhañi go ójixikamĩ “Go iibhĩdadĩ juunui”,
gĩ Niidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi
kĩ́ga gĩ duuñi daidhi gĩ́gĩrĩ ágadha.**

**Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ
agaiñi gĩ aagarragai:**

- Niidhañi go ójixikamĩ kídúkai daidhi maatĩ tĩigia go ixthumaaxi tĩiya ĩrhidhi ogó.
- Kĩ́gai bhai maaxikamĩ aagai ixkaithi go ójai.
- Maatĩ tĩigia go naana maaxi kaithadami go ójarragai daidhi daama daibundhia daidhi jímá maaxi kaithiadamĩ ágada.
- Biakaiñi gĩ móĩrĩ go ĩpĩgioma ójixikamĩ, ixthumaaxi paginana ójixi.
- Boorrai daidhi duuyi daidhi boorrai daidhi ódamikĩdĩ ójai ĩdhi ñioki siĩrhi namĩkami xi aga aapi ĩkiaxidĩrĩ go niidharragai daidhi gĩ́gĩrĩ ñioki.

Kĩga nĩidha go ikarradĩ daidhi nĩidhañĩ ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.

Bia atĩ'mĩ xi gaaga
ixdhukátai mai gĩ
guikumada go júkui.

Ījĩ, bhaiga atĩ'mĩ xi baidha
go bĩxpaku oidhiakamĩ daidhi
aagidha go dudúnukami.

Bia atĩ'mĩ xi bĩixkatĩ
mathia káxi túdu podúkai
gĩ'rĩ soiña ogó.

Ágadaiĩi jĩmádĩ gĩ jáduĩi ixthumaaxi kĩikigi.

¿Tumaxi ójarragai ójai apúmui daidhi maa go go ódami daidhi podúkai aagai xi káxi mai gĩ guikumaiĩi ijuuxi?

¿Bhako nĩĩidhiĩi aapi ídhi maaxkamĩ tamaxi ójixikami?

¿Jímó jímídhagai ójaipĩxi ídhi upuamaaxikamĩ? ¿Tumaaxi bitárĩĩ duuyi aapi?

**Niidhañi daidhi ágada ixthumaaxi bia go
ójixikami xaakĩ bia jímó arhi raya daidhi bia
go ikaldharra.**

¡Xagidhuu

xi guikomada ujúxi! (1)

Xudhuu buada aapi sóyi buayi aapi go oidhigi, go kīīkīixi
xaakĩ daamai oidhaga danĩ i jugithatīkī go suudagi. (2)

Xi niidha aapi xi ga surhigadagai go úxi, aaguidhaiñi go
dudúnukami xaakĩ baamioma miadĩ darráka.

Xoorrai ágai

Jĩmpaidhiarram xaakĩdĩ miadĩ oobhsgs Babúrhian. (3)

Go jĩ́kaldharra 1: Īpĩa maaxixi go ójai arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai.

Go jĩ́kaldharra 2: Īpĩamĩxi maaxi go ñioki ixthumaaxi gĩ agidhi go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai.

Go jĩ́kaldharra 3: Īpĩa maxixi ágai xaakĩ duuyi go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai.

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

¿Tui xi sĩirhikĩdĩ namĩ́ka i xi go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai xi bĩkaxiada kabámĩ maaxikamĩ ójixikamĩ?

Xi go arhi papeerhi ñioki ágadamĩ bĩ́tárrĩ bĩxkatai mai kĩa ójixikaga, ¿tumaaxi daibunana?

Maatipuxi xi:

Go arhĩ **ñioki ágadamĩ bí'xkatai** bia múyi ójixikamĩ agarragai ñioki gĩ agidhi ogó daidhi arhidukami ójai. Ixthumaaxi gĩ agidha ñrhídhi go jímó ñioki, gĩ baidha, makia go naana maaxi ñioki danĩ gĩ gagárrhidha ñrhídhi ixthumaaxi bhaiga ogó xi ga soĩña jímó ixthumaaxi jataduidhagai kīiga gīi buadamuĩ.

Bĩ'xkirrĩ gĩ ójai jímó tajúkami papeerhi daidhi gĩ mamákaiñi gĩ jīikarrĩ aapi. Bhaiga go xi biaka ĩkarragai daidhi xaakĩ gĩ soikĩ gĩ ójiana xaakĩ ga ójai aapi.

Go ĩpēgioma ixtúmaxi xaakĩ bia ogó:

- Ójai siirhi maxikami xi kī bhai maaxi tīigia go xaakĩ ga nīidhia go ójixkamĩ.
- Ixthumaaxi gĩ agidha ñrhídhi (kīga kaithadhami danĩ lachi ñioki).
- Xaakĩ ga kaithuda go ñioki (mīka chiiki ójiana), ogobīrriai: jímó dunúkam, jímó tuidhadĩ *gobierno*, jímó jataduidhagi soikīdhami, xaakĩ miadīrri oidhaga, danīi bhamioma ĩīpī já.

Ójaiñi arhí paperhi ójixikamĩ bĩxi bĩxkatĩ gĩ tĩghĩthuñi nĩidha go ójai.

Go ójai xaakĩ bhamioma ipĩgioma kĩikigi go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai:

Go ójai xaakĩ kabhami maxi go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai:

Go ñioki ójixikamĩ irrĩ go:

Bhaigaxi xi go ñioki jotosadamĩrrĩ go:

**Káxi maatĩ kai aapi go nioki ójixikami xaakĩ
kaxi tĩĩ aapi, ójaiñi go arhĩ ñioki ágadamĩ
bĩ´xkatai.**

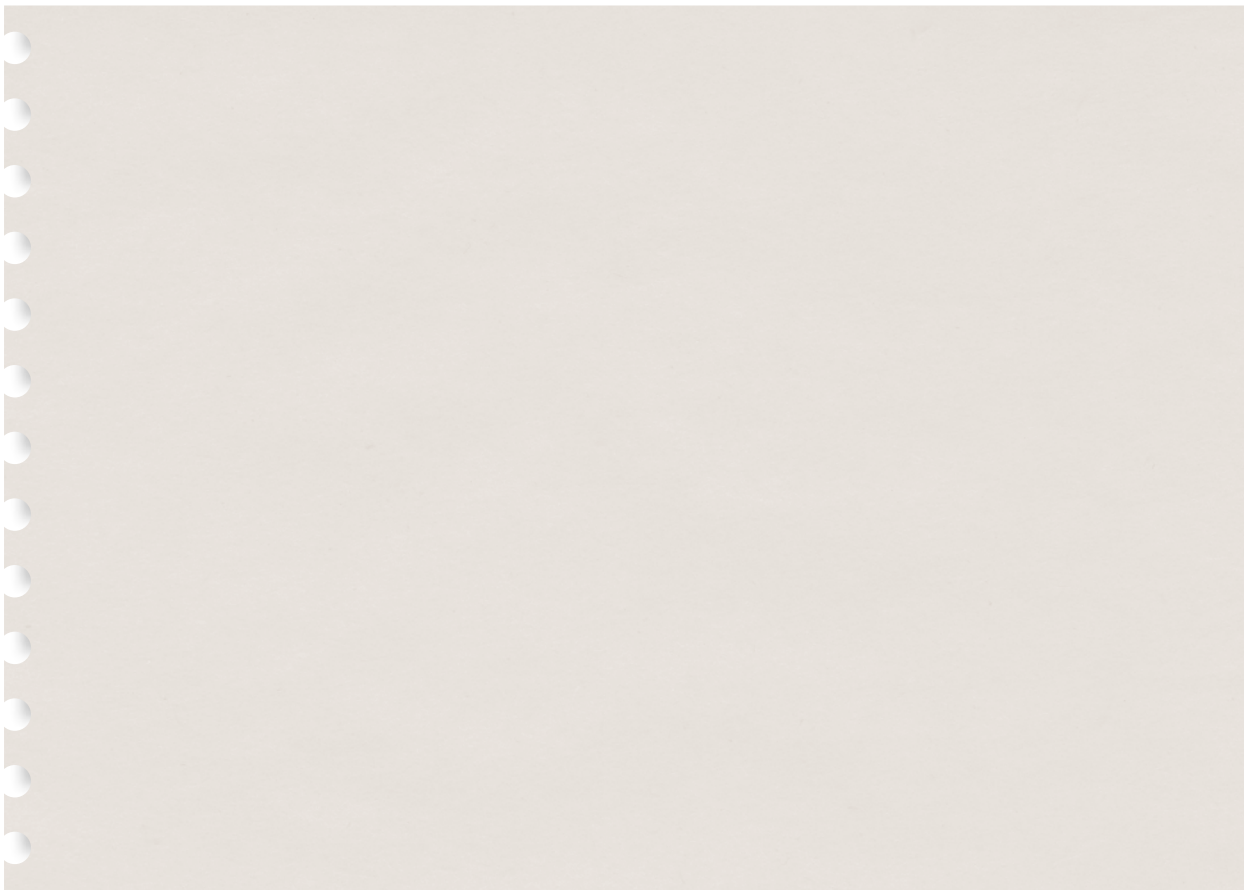

Īpamĩĩ nĩidha go arhĩ ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai gookirĩĩ go ójal xaakĩ bhodhĩrĩĩ kĩĩkigi.

- ¿Maaxixi xi bĩĩxi ékamĩ ójai ixtumaaxi aagai xi bĩ́kaxiada go arhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai?
- ¿Kĩ́ga bhai maaxixi ixdhuka ója aanĩ goarhi ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai?
- ¿Kĩga bhai maaxi duuyi go ójai mayuuskula?
- ¿Kĩ bhai maaxi darrai go go *puntos*?
- ¿Jĩ́ko dhárrai ixdhui go ójai xi kĩ́ga bhai maaxi kaithi go ñioki xaakĩ gĩ ója?

Īpamo ójaiñi go arhĩ ñioki ágadamĩ bĩ́xkatai xi kĩa bhai maaxi duńá ĩrhiada aapi.

İpuabatudañi go ójixikamĩ

İpámo niidha atĩ'mĩ go ójixkamĩ go kredensial tuutuasarra go dudúnukamĩ ñioki ágadamĩ bí'xkatai bixkatai idhi go. Bhaiga aapi xi ójagai baaika ixthumaaxi bidhaka go ójixikamĩ.

kredensial tuutuasarra
go dudúnukamĩ

Ñioki ágadamĩ bí'xkatai

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

¿Tumaaxirri bíixi mai ipĩa maaxi choidhi?

¿Bĩ'kadĩ danĩ báku gĩ darrásai idhi maaxi?

¿Tumaaxi bĩitárri gĩ ójai?

Tigíthua gĩ ñioki

a) Nĩidhiañi go ñioki tigíthoixkamĩ daidhi maaxthuda jímó
✓ ixanxi ágai xi bhaiguabakidĩ daibuña'a.

Ĩ'gai mukia 'a xi matigia duduidhigamĩ.	
Oidhaga múyi o 'ókixi go eskuelana.	
Go jabúxi tuidhadhĩ go Marriya.	
Ĩ'gai oki jugia 'a bhaabi.	
Xórroko xárhia 'a.	
Go ookixi buapa 'a suudagi.	

İpua maaxtudañi go ñioki tīgíthoixkamĩ ixanxi maaxithu daidhi já ta norraidha go tİKákarragai.

1.

2.

3.

¿Bákupirri go ñioki tīgíthoixkamirri ágai xi bhaibuabakidĩ gĩ duñia´a?

b) Aithudañi go ñioki tīgíthoixkamirri ixáku kĩ´ga ágada.

1. Mariana ágai xi _____ bianaxiko jurrúnuko.
jimó/áya´a

2. Xórroko _____ aanĩ Piidhurru.
ójidha´a/juunui

3. Marriya _____ múyi.
gatuudia´a/gatuudia a

4. Go ódami xaakĩ _____ go suudagi.
Buapaa/ buapa´a

bh) Ójani taama ñioki tīgíthoixkamĩ ipua maaxkamĩ ixanxi káxi ójixi.

jugia´a	1.
sooña´a	2.
gatuudia´a	3.
duudukia´a	4.
buapa´a	5.

Kabúrhikami 2

Ixthumaaxi maatia atí'mi:

- Tígíthoi nīidhia go baikapirri ójixkami daidhi podúka tīiga ixthumaaxi ágai go ójixkamī.
- Maatii tīiga ixkátai go baikapirri ójixkami.
- Ójañi jīigi gī ñiokikidī go aagarradi baamī namī'kamī daidhi maati ixkaithi go ójixkamī.
- Aagaiñi go ñioki tígíthoixkamī ixkukatai gī taanīda bhai kī'ga sīirhi ágadamī, soi maaxi kaithiadamī.
- Maatii tīiga ixkaithi go arhí papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Tígithoiñi tumaaxi aagia írhidhi aapi papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Īpámīī nīidhia daidhi bhai dhuuñi go arhí papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Tígaiñi ixdhukátai bhidhuñíxi go aagarradi ixkaothi go baikapirri ójixkami danī go arhí papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Maatii nīidhia xī' kadī, bákuga danī xoorro ójayi go baikapirri ójixkami danī go arhí papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go baikapirri ójixkami danī go arhí papeerhi kaidhiakamī ñioki gin márrai.
- Jataduinturhidhañi go ójarra (mu) daidhi ágada ixthumaaxi duñímu jīmó duñíxi.

Kĩga nĩidha go ìkarradĩ daidhi nĩidhañĩ ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.

Go suudagi bĩixi mai kīgádhu
go akiandĩrĩ, nĩidhañĩ daidhi
podúkai mai kókua aapi.

¿Tumaaxi bia atĩ' mĩ xi duña?

Ágadaiñĩ jímádĩ gĩ jáduñĩ ixthumaaxi kĩikigi.

- ¿Tumaaxi papeerhi ga tĩĩgi go duduidhiadamĩ?
- ¿Bhako nĩidhiñĩ aapi?
- ¿Tumaxi aagarra ñioki bhia go?, ¿tumaxi bĩĩtarra soiñĩ ogó?
- ¿Tumaaxi bĩĩtarra soiñĩ xi nĩidha ídhi paperi?

**Gagaiñi go baikapirri ójixkami
go Pliego daidhi kĩ'ga tígítho
niidhia.**

**¿Aapi maati ixtúmaaxi
go tukurraidhagai?**

Go tukurraidhagai tomaxaakĩdĩ
suurhigada atĩ'mĩ xaa kĩ kami
soiñika dhi podukai atĩ'mĩ
surhigaiñi go biĩrhĩ dībĩrrapi
dhi suudagi.

Dhi ídhi tukurradhagai buapaiñi
kókodagai odhamiana dhi kĩĩkĩxi,
dhi saibuidhidhiñi go oidhigi.

**¿Buabudhaipuxi xi aapi
bĩxi saibudhidi
go oidhigi?**

Aapi piĩrhidhi xi chó bĩxi aapi
saibudhidi go oidhigi,
go tukurradhagai, ixtúmaxi
daithudaiñi aapi paperhi
dhi plastiko, bĩxi ídhi
saibudhidi go oidhigi.

Oidhága nanamaaxi
tukurradhagai go
biĩrhĩ, dīb'irrai
dhi suudagi.

IXDUKATHI

**BHAIGA ATĨ'MĨ XI BĨMI
SURHIGADHA**

GO TUKURRADHAGAI.

- a) Bia atĩ'mĩ xi kĩ surhigadha go
tukurradhagai jímó bote
basura dhi bhaiga aapi xi
mĩdhada mego darrasada
aapi go plas tiko dhi go bolsa.
- b) Buadá apumui gĩn jĩm'padha
bĩxkatai bĩxi go tukurradagai
go dīb'irrai dhi go áki.

Xudhu oidhága jímó jĩmpadharra
bia atĩ'mĩ xi jumpadha go
tukurradhagai xa kĩ surhigadha
atĩ'mĩ tamalĩchi mi bíya go.

**GO
TUKÚRRADHAGAI**

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kĩĩkigi.

- Niidha aapi go ikarragai ixthúmaxi, ¿tumaxi irhidhi aapi xi agai ogó?
- ¿Tumaxi ñioki irhidhi aapi xi bia go papeerhi go tukurradhakami?

Xíbhi niidhañi go ójixikamĩ Bitárri jímó.

**Kĩ́gai bhaimaaxi darrása go ñioki
tígíthoixkamĩ daidhi kĩ́ga darrasa
ixdhukátai darráka go baikapirri ójixkami.**

Ñioki tígíthoixkamĩ xaakĩ mai bhaimaaxi darráka	Ñioki tígíthoixkamĩ xaakĩ kĩ́ga bhaimaxi darraka
Go tukúrradhagai go suudagi soimaaxi ibuayi	
Go tĩkabhi oidhigi	
Tomaxi írhiada aapi xi choo	
¿Maatĩpĩxi xi go sonĩdhami bĩixi gĩrĩ tukúrhadha?	
Bĩixi go dĩdĩ́bĩrrai	
Go tukúrradhagai ogobhai	
Ixdhukatai bhaiga atĩ́mĩ xi duña káxi tudu mai gĩrĩ tukúrhidha	

Naathuridhaiñi ñioki tigíthoixkami jĩigi gĩ ñiokikidĩ.

Go tukúrradhagai ogo:

Go tukúrradhagai go suudagi soibuyi go jĩixíkami, kĩĩkĩixi danĩ i ódami tui xi pobaiyi:

Go dīdī´birrai gĩ tukúrhidi xudhuu:

Ixdhúka bhaiga atĩ´mĩ xi duñá go tukúrradhagai maigu jimia:

Niidhañi go títarradi ixthumaaxi kiga bhaimaaxi go baikapirri ójixkami. Niidhañidhi xi gĩ bídhi ójarragai danĩ jĩ' kalhdhiarra.

- T1:** Go daamarragadi xakĩ bia go ipigioma ójai dhaja danĩ go iikarradi.
- T2:** Baikapirri ójixi xakĩ duyi ixthumaaxi buayi danĩ ixthumaaxi gĩ buayi.
- T3:** Ipigioma ójai xakĩ soikĩ kiga duñiarragaiigĩ go tĩtiarragai go iipigioma ójixikamĩ baikapirri ójixkami.

Gagaiñi go ipigioma ójai go baikapirri ójixkami danĩ go ójarragai danĩ jikarhiarradi.

1. Ipigioma ójai: Tukúrradagai.

2. Gokirri ójai: Tukúrradagai go sudagi daidhi dībīrrai.

3. Ikarradi go sudagi dhi nanamaxi kaithadami.

Tukurradhagai go suudagio suudagi

¿Tiitigaipuxi jīmomidhagai go bote go soda, paperhi plastiko, dho paperhi dama jopodhami jímó ákĩ?

Go tukurradhai go suudagi soibudhidi go yooxigai, dhi go kikiixi dhi go ódami.

Go suudagi tukúrrakamĩ siirhi oidhaga soimaaxi ixtúmaxi idhi bhaiga xi biaka kókodagai idhi gokirri soini go yooxigai, go bótapa dhi ija kikiixi. Xi iyanduña atĩ' mĩ bhaiga atĩ' mĩ xi kókoka.

Tukurradhagai go dīb'irrai

Buabukidĩ niidhini aapi dudatai paperhi, kajas dhi santudhadi go sigarro suurhigikamĩ. Jímó tukurradhagai bimi soibudhidi go dīb'irrai t'gai t'gi gĩ soigĩ buayi juumikidĩ dhi dīb'irrai naturrai.

Go kikiixi xa kĩ koini dhi kikiixi dhi irhadi go *platano*.

Dhi ¿maatipuxi xiki juumigi dakana xi soigĩ duñá jímó plastiko? jímuyi juumigi!

Go tukurradhagai go dīb'irrai soibudhidi go yooxigai xa kĩ girrai soibudhidi go kikiixi dhi ódami xa kĩ kaini go ixtúmaxi dhi biixi soibudhidi go suudagi, dhi biirhi.

Tukurradhagai go biirhi

¿Xako ukami natua go kubuxi xa kĩ boithuda go kamiones dhi tuidhadhi go kalenton?

Go biirhi. Oidhaga múyi kubuxi biirhiana. Idhi buapai kókodhagai ibigadi dhi tagidhi.

Tukurradhagai go miixkaitadhami

¿Maatipuxi xi go miixkaitadhami idhi biixi soibuayi?

Tudhami chiĩ juumigi kikiigĩ xi go biixi tukurradhai go, go miixkaitadhami buxakaini go kaminetas, dhi makinas go giigirrikidĩ *tienda*, go abión.

Chiĩki soibuadhami go miixkaitadhami xuduú jatabuada dhi xudu eskuela darraka, kókoda mo dhi mĩ bhaigaka koxidharraga.

¿Aapi maatĩ ixtúmaaxi go tukurraidhagai?

Go tukurraidhagai tomaxakidĩ suurhigada atĩ' mĩ xaa kĩ kami soinika dhi podukai atĩ' mĩ suurhigaini go biirhi dībīrrapi dhi suudagi.

Dhi idhi tukurradhagai buapaini kókodagai odhamiana dhi kikiixi, dhi saibuidhidhi go oidhigi.

¿Buabudhaipuxi xi aapi biixi saibudhidi go oidhigi?

Aapi piirhidhi xi chó biixi aapi saibudhidi go oidhigi, go tukurradhagai, ixtúmaxi daithudaini aapi paperhi dhi plastiko, biixi idhi saibudhidi go oidhigi.

Oidhaga nanamaaxi tukurradhagai go biirhi, dīb'irrai dhi suudagi.

IXDUKATHI

BHAIGA ATĨ'MĨ XI BĪMI SURHIGADHA

GO TUKURRADHAGAI.

a) Bia atĩ' mĩ xi kĩ surhigadha go tukurradhagai jímó bote basura dhi bhaiga aapi xi miidhada mego darrasada aapi go plas tiko dhi go bolsaa.

b) Buadá apumui gĩn jĩm' padha bixkatai bixi go tukurradagai go dīb'irrai dhi go ákĩ.

Xudhu oidhaka jímó jĩmpadharra bia atĩ' mĩ xi jumpadha go tukurradhagai xa kĩ surhigadha atĩ' mĩ tamalichi mĩ biya go.

GO TUKÚRRADHAGAI

Maatipuxi xi:

Jimó **baikapirri ójixkami** ogóbbhai jimó papeerhináxa pidhikami baikapirri ipiana judhurrukami xáku bhaiga aapi xi tĩigia jimó ñioki bitárrĩ jimó ójixikami daidhi múyapirri jímádĩ kĩikigiĩi ikarradĩ ixthúmaxi daidhi podúkai soikĩ xi kĩ'ga bhaimaaxi kaithada go ójai.

Ogóbĩrri jimó aagarragai ójai sũrhi jotoma daidhi soiĩi xi mathia atĩ'mĩ mamáxi ójai, kaáxi túudu go ójarragai xaakĩ bia ogó xi kĩ'ga bhaimaxi kaithada dhi bĩĩmi xi gĩduka.

Ogóbĩrri ójai xaakĩ ójixikami xaakĩdĩ ágai naana maaxi ixthúmaxi kobaxkidĩ aagai xi kankabulika go ñioki ójixikami go baikapirri ójixikami bĩĩxi bĩĩtarra.

- Go daamarradĩ go librru xaakĩ bĩĩkathi ipĩgioma ójai dhi ikarradĩ ixthúmaxi gĩ ága ogó.
- Ixthúmaxi ñiidharragai xaakĩ bia go, xaakĩ gĩ buayi go ipĩgioma ójai danĩ gokirri ójai, tikákarragai xi gĩn soiĩa go xi kĩ'ga bhai maxi kaithada go baikapirri ójixkami bĩĩxi bitárrĩdaidhi gokirri ójai.
- Gó papeerhi xaakĩ sonuana kĩĩkigi ogobhai gokiarradĩ go ipĩgioma papeerhi go xaakĩ ga duuyi go ójixikami baikapirri ójixkami.

Niidharragai gĩ' gĩrĩ ñioki

Niidhañi danĩ tiigaiñi go ñioki tigíthoixkamĩ ixdúka gĩ ágidhi.

- a) Go tukarrĩ bĩixi mai kĩ'ga áyi daidhi go xábugi kaxi gĩrĩ ágidhi xi dhibi'a. (Bhai kĩ'ga sũirhi ágadamĩ)
- b) Ogóbai sũirhi kĩ'ga tuiga go ódami. (Soi maaxi kaithiadamĩ)
- bh) Xi aapi oobhakaga xáko soimaxi daibuña, bia aapi xi jimia xáu bhaiga aapi xi kũigg dhaka. (Bhai kĩ'ga sũirhi ágadamĩ)
- ch) ¿Kia ga jatabuayi apúmui? (Soi maaxi kaithiadamĩ)
- d) Ga bhũiyi atĩ'mĩ go ipĩgioma ga maithia atĩ'mĩ xĩbi juumigĩrĩ. (Bhai kĩ'ga sũirhi ágadamĩ)
- dh) Gĩn joigĩda aanĩ kabami. (Soi maaxi kaithiadamĩ)
- e) Yatagiñi daidhi aagaiñi ija tĩĩbĩĩdukami ójai go bĩigoka ixdhuka gĩ buayi ogó.

Gĩ tigíthuiñi xi:

Bĩixi nĩĩidhadami mamákai go ixdhuka gĩ buayi gĩ'gĩrĩ, gĩ ágidhi ogó xi kĩ'ga bhaimaxi agadha aapi gĩ ñioki, káxi túdu kĩ'ga bhaimaaxi kaithada gĩ ójarragai gĩ niidharragai. Xi kĩ'ga bhaimaaxi duuña aapi daidhi daasa ixthumaaxi kaithi ogó xudhuu ñiokada, bia xi gĩ daasa ixthumaaxi kaithi go ñioki jĩkĩyadĩ, gĩ daxidha ogó jĩmó arhĩ raaya ixthumaaxi agai go ixkaithi daidhi kĩ'gai kĩĩkigi kĩ'ga bhaimaxi ñioki go punto bĩixi aikathi, ixbhai kũėkėka ogókia go niidhadami kia pĩĩrhiada xi nijadha go ñioki xaakĩ kai.

Bĩixi sũirhi buabu ixdhúka ga nĩidhi aapi go ójixikamĩ jĩmó ójixikamĩ, bia xi biaka ixdhuka nĩidhi aapi, podukai bhaiga aapi xi kĩ'ga aagia.

Niidhañi gĩ'gĩrĩ ñioki go ójixikamĩ, nuukadaka ixdhuka kaithi kĩ'ga bhai maaxi go ójai.

Go *mono* daidhi go bhaabhadĩ

Pĩduuyi múyi juumigi, amĩ ódhigana dāja mui oidhakatĩ jĩmó tĩkaburhi. Ī'gai go kaigikatada taniĩdami go kĩĩkĩxi xaakĩ támi oidhágakatida.

Jĩmó jimídhagai, go kaigi dĩdĩ'birhi jii ĩ'gai busai ga dhiibidhamuda jáduñidhi go ódhigana. Daidhi todhiadukai go xaakĩ kodhai kĩĩkĩxi ddaibusai daidhi mumurragi i bĩixi jádundhi ĩ'gai sĩirhikidĩ i mĩilhdhaga káxi túdu bĩixi mai mua ogó, todhiadukai gĩi jĩmó úxiĩrĩ jutubai daidhi kabaĩ bĩitĩkamĩ gĩi ogó daidhidhi jótoma bhañi go, daidhi daibuna mĩi kabámĩ, áyi go kiĩyĩrĩ ĩrĩ.

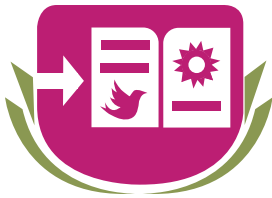
Boorrai dui: Gerónimo Ricardo Can Tec

Jatai norraidha go tĩikákarragai.

- ¿Tumaaxi kaithi go ójixikamĩ?
- ¿Boorri bitárrĩ ñioka?

Gĩ thigithuka aapi gĩ nĩidharraga.

- Maipuxi ixthumaaxi gĩ ágidhi go ójarragai.
Īĩĩ () Choo ()
- Sīĩrhi xijaigandu taata go ñioki.
Īĩĩ () Choo ()

Nĩidhañi go ójixikamĩ “Go saiburhi parrĩ´gami”, gĩ Nĩidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi kĩ´ga gĩ duuñi daidhi gĩ´gĩrĩ ágadha.

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

- Nĩidhañi kídúkai daidhi maatĩ tīĩgia ixthumaaxi gĩ agidharhidi ogó.
- Kĩ´gai aagaii ixdhuka kaithii go ñioki.
- Maatĩ tīgia go ixthumaaxi tīĩgithua aapi go bhamioma sīĩrhikamĩ ñioki daidhi go ójixikamĩ, aagaiñi muyapīĩrĩ naana maaxi ñioki go tīĩbīĩdukamĩ ójai, daidhi nĩidha lalachi go xaakĩ gĩ káxi mai, maigu jímia aapi ixthumaaxi nĩidhi aapi daidhi bhamioma agada.

Biakaiñi gĩ móĩrĩ go ixtīĩgidhi go ójixikamĩ, ixthumaaxi paginana kīĩkighi xáko dhaja ogó danĩ boorrai dhi duuyi daidhi boorrai danĩ ódamikĩ duuyi. Ídhi ñioki sīĩrhi buabai xi aapi aga ĩkiaxidĩrĩ xi nĩidha.

**Kĩ'ga niidha go ikarradi daidhi niidhañi
ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.**

Xíbhi mai áya gĩ ooga.

Bia atĩ'mĩ xi jimia ga
bhĩ'ya go soiñi.

Játa norraidha go tikákarraigai daidhi ágada ixkaithi.

¿Tumaaxi ójixikamĩ bia apúmui xi ója?

¿Tu'a xi ójai apúmui go ójixikamĩ?

¿Tumaxiĩrĩ bitárrĩ gĩ ójai go ójixikamĩ?

Niidhiañi daidhi ágada gĩ bídhi go arhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai.

- a) Xĩ́kadĩ
- b) Xorĩ bitárrĩ ójai ídhi arhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai
- bh) Tumaaxi ga kaithuda'a arhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai
- ch) Tĩitiattadĩ ixakĩ ójai arhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai

Niidhañi go ójixikamĩ daidhi jatai norraidha go tĩkáarragai.

20 de jebreroko

Gin ooga:

Gin daada dani̐ aani̐ jĩji amĩ́ka munisipiuana ga bhiĩmuda go sooñi̐ ixidhia bitárrĩ gĩ dagithurhi atĩmĩ go kuada duñixkamĩ matigiamĩ xi jurrunuku áya atĩ́mĩ.

Maithi soimaaxi tĩtĩ́ githorrada.

Bieela

¿Boorrai bítarra kíikigi go árhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai?

¿Maakĩdĩ ñioki bia ogó?

¿ Bhĩ´kadĩ gĩ duyĩ ogó?

¿Boorai dhi ga ójai go ñioki?

Maatĩpuxĩ xĩ:

Jĩmó arhĩ **papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai** irrĩ jĩmó papeerhi ójixikami bia jĩmó ñioki arhidukami kí'ga bhaimaaxi kaithadamĩ soiñi go aagarragai ixthumaaxi mai bhaigaka atĩ'mĩ xi aagia.

Go arhĩ papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai, bia xíkídhi gĩ duuyi go, tĩtĩarradĩ boorai ójai, ixthumaxi aga írhydhi daidhi tĩtĩarradĩ boorai dadhii ójaii.

**Aagai xi ójaga aapi jímó arhí papeerhi
kaidhiakamĩ ñioki gin márrai, bítárri jímó
ódami aagaiñi tu'a danĩ tumaaxi bítárri
ója'a.**

¿Tumaxi ñioki daasa aapi gĩ arhí papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai?

¿Tumaaxi bamioma ñioki biiga go arhí papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai? Ójaiñi.

**İkiaxidhĩrri ñioki xaaki tĩĩ aapi, ójaiñi gĩ arhĩ
papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin mǎrrai.**

Īpamĩ nĩidha go papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin mǎrrai. Gookiĩrrĩ go ójal xaakĩ bhodhĩrrĩ kĩikigi.

- ĩÁgaixi bĩixi ixthumaaxi bĩikaithi go arhĩ papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin mǎrrai.
- ĩKĩgaixi bhai maaxi ixkaithi go aagarradĩ ixthumaaxi agai ĩrhĩdhi go ójixkamĩ?
- ĩKĩ'gai gaixi bhaimaxi dai go ójarrai mayuskula?

Īpamĩ nĩidhia go arhĩ papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin mǎrrai daidhi bhai dhuuñi xi biigaka oaagarradĩ.

İpuabatudañi go ójixikamĩ

İpámĩi nĩidhamu atĩ'mĩ go ójarragai go baikapirri ójixkami ixtumaaxi daidhi go arhi papeerhi kaidhiakamĩ ñioki gin márrai. Bhaiga aapi xi aaga bhaika ixmaxikamĩ choidhi go ójixikamĩ.

Baikapirri ójixkami

Papeerhi kaidhiakamĩ ñioki
gin márrai

Játa norraidha go tĩkáarragai daidhi ágada ixkaithi.

¿Tumaaxiĩrri mai ipĩa maaxi choidhi?

¿Bĩ'kadĩ danĩ báku gĩ darrásai ídhi maaxi?

¿Tumaaxi bitárra gĩ ójai?

Tigíthua gĩ ñioki

a) Gaagañi go maako xiixixoana go ñioki ixanxi ïxto ójixi.

buapamu

gĩgĩmu

niĩmu

tĩgidhmu

ójidhamu

duñĩmu

q	b	d	r	t	y	u	h	d	j	k	l	m	t	r
s	u	p	d	s	g	ĩ	ĩ	g	ĩ	m	u	m	m	s
ñ	a	k	s	x	k	n	v	c	t	l	p	v	k	f
m	p	ñ	s	g	j	t	ĩ	g	i	d	h	m	u	k
v	a	j	e	r	t	f	j	k	l	ñ	t	a	ñ	p
c	m	h	r	s	e	t	h	j	b	k	d	l	j	s
x	u	l	h	v	ĩ	m	ĩ	u	n	s	u	w	a	q
k	o	i	q	w	a	x	z	y	o	l	ñ	x	c	b
a	ó	j	i	d	h	a	m	u	f	e	í	c	b	f
m	q	e	r	t	y	u	g	h	y	b	m	f	d	u
u	a	s	d	f	g	y	j	m	b	d	u	f	s	b

b) Aithudañi go ójixiana go ñiokikidi, tuutamu sabi'damu, jimímu.

Jikiamuku **jimímuku** aanĩ go tiendana daidhi
sabĩ́damu ixtúkĩdĩ duńá jímó manteerhi, jurrunuko
tuutamu aanĩ go juunui daidhi duńimu taxkarhi.

Jikiamuko _____ aanĩ go tiendana daidhi
_____ jurrunuko _____ anĩ go
juunui daidhi duñimu taxkarhi.

***bh)* Aithudañi go tígíthoixkamĩ ñioki jataduintulhdhixi go kugaidhiarradi go ójarragai (’a) xĩ’pu (mu).**

1. Buapa _____ aani.
mu/ 'a
2. Xoorroko busia _____ go tásai.
mu/ 'a
3. Gĩ ójidha _____ aani.
mu/ 'a
4. Go tukarraí bubakia _____ go xixabugai.
'a/mu
5. Ga juugia _____ bhabí dhiorhíkami.
'a/mu
6. Duudukia _____ múyi xórróko.
'a/mu

Kabúrhikami 3

Ixtumaaxi maatia atí'mi:

- Tígíthoi nīidhia go ñioki ixanxi tutúkukamīkīdī ójixi daidhi maatī ixtumaaxi kaithi go papeerhi bítárrī sīirhikamī gī duaidhidharra.
- Gaagañi aagarradī xanxi tígíthoka aapi go papeerhi bítárrī sīirhikamī gī duaidhidharra.
- Aagaiñi go ñioki tī gíthoixkamī ixdukatai gī taandīda soi kaithiadamī, kí'ga bhai kaithiadamī.
- Maatīi tīiga ixkaithi go papeerhi bīitárraī jīmó ódami xaakī ágidhi aanī.
- Tīgithoiñi tumaaxi aagia īrhídhi aapi papeerhi bīitárra jīmó ódami xaakī ágidhi aanī daidhi ójaiñi.
- Īpámīi nīidhia daidhi bhai dhuuñi go papeerhi bīitárra jīmó ódami xaakī ágidhi aanī.
- Tīigaiñi ixdhukátai bhaidhuñíxi go aagarradī ixkaothi go papeerhi bítárrī sīirhikamī gī duaidhidharra danī go papeerhi bīitárra jīmó ódami xaakī ágidhi aanī.
- Maatīi nīidhia xī'kadī, bákuga danī xoorrī ójayi go papeerhi bítárrī sīirhikamī gī duaidhidharra danī go papeerhi bīitárra jīmó ódami xaakī ágidhi aanī.
- Tīigaiñi xáku mai upua maaxi go papeerhi bítárrī sīirhikamī gī duaidhidharra danī go papeerhi bítárra jīmó ódami xaakī ágidhi aanī.
- Maatīi tīiga daidhi jataduinthurhidhia go ójixiana xáku ágai saidhīrrī mui naana maaxi bīxpáku oidhia.

**Kĩ'ga nĩidha go ikarradĩ daidhi nĩidhañi
ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.**

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kíkigi.

- ¿Bĩĩkadĩ gĩ taanĩ ídhi papeerhi?
- ¿Túmaaxi bĩĩtárra soiñi ídhi papeerhi?

Gagaiñi go Pliego go papeerhi bitárrĩ sīrhikamĩ gĩ duaidhidharra. Niidhañi go ójai papeerhi bitárrĩ sīrhikamĩ gĩ duaidhidharra ogó xi kĩ'ga bhaithadaka atĩ'mi.

Agadhaiñi go játa norraidhadĩ tĩkakarragai.

¿Túmaaxi aagarradi namĩ'kami ñioki tīigia aapi ídhi maaxi papeerhi?

Xíbhi niidhañi go ójixikamĩ papeerhi bitárrĩ sīrhikamĩ gĩ duaidhidharra.

Gagaiñi go papeerhi bitárrĩ sīrhikamĩ gĩ duaidhidharra. Ixthumaaxi ñioki aagarradi daidhi játa norraidha go tīikákarragai.

Soiñañi gaga go jata norraidhiarra ixhumaaxi bia go ooki Yolanda.

¿Báku bia i xi gaga xi gĩ maamarra kia gĩ duduaidiada?

¿Xi pĩrhiada aapi nĩidhañĩ xi kĩ'ga bhaimaaxi ójixika tĩĩtiarradĩ
jimiarradĩ juumigigadĩ danĩ bĩĩxi, bákũ bhaiga aapi xi gaaga?

¿Bákũ bia aapi xi nĩidha ixthumaaxi gĩ maaka go soĩni go papeerhi
bitárri sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra?

**Nĩidhañĩ ixthumaaxi bia go papeerhi bitárri
sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra.**

- a) **Jolio:** ogóbhai jĩkaldharra xaakĩ bhiaka go papeerhi bitárri
sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra.
- b) **Ixdhúka gĩ dhuuña:** duñárragai naĩi suudhada go papeerhi
bitárri sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra go ódami dudúnukami.
- bh) **Módulo:** bákũ gĩ buayi ídhi papeerhi go papeerhi bitárri
sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra.
- ch) **Estado:** bhako busaikami go ódami xaakĩ bhĩ'ya'a go papeerhi
bitárri sũĩrhikamĩ gĩ duaidhidharra.

d) **Namĩka:** bĩixi juumigi bhaiga ogó xi biaka.

dh) **Go duduaidhakarru xáku bhaiga xi gĩ duadhidaa:**
duduadhikarru xáku go ódami bhaiga xi gĩ duadhidha.

e) **Ixthumaxi namĩkami bia go ódami:** ixthúmaxi namĩkami ñioki bia go ódami xaakĩ bhĩ'ya go papeerhi bítárrĩ sīirhikamĩ gĩ duaidhidharra: Tīitiarradi, jimiarradi, xáko oobhága, juumigi, danĩ ixthumaaxi i'gai.

ě) **Ixdukatai xi kī'ga bhai maaxi bia go duduadhigami:**
mamarradi, ga joñiga danĩ hi go dīidĩ xaakĩ bīiya duduadhidharragai go jaduñidhi.

g) **Ñioki xaakĩ kī'ga bhaimaxi:** ija ñioki tuidhadĩ go tuidhakami.

i) **Jirmagadi kī'ga bhaitadaka:** go jirmagadi danĩ tīitiarradi daidhi jimiarradi go xaakĩ tuidhakami.

Gagaiñi go Pliegoana go papeerhi bítárrĩ sīirhikamĩ gĩ duaidhidharra dhaidhi kuupaiñi xikorhi go xaakĩ kīikigi ójai ixthumaaxi bia ogó.

1. Ixthumaaxi namikami bia go ódami
2. Go duduaidhakarru xáku bhaiga xi gĩ duadhidaa
3. Jirmagadi kī'ga bhaitadaka

Maatĩpuxi xi:

Go **papeerhi bítárrĩ sīirhikamĩ gĩ duaidhidharra** go segurrogo duduadhikarru *popular* ogóbai jīmó papeerhi ídhi soĩni bīitarra go jáduidhi go ódami go ga bīiyi duduadhigami bīimi namĩ́kamĩ danĩ k’gaĩ bhaimaxikamĩ gĩ duadhida daidhi bīixi go duduadhidarragai xaakĩ bia go *gobierno* go estaduandĩrraĩ, xaakĩ sonona dhaja go múyi duduaidhadamĩ go xaakĩ bīixi taanĩ 275 kókodagai. Ídhi papeerhi ibuayi go *gobierno* go estaduadĩrrĩ daidhi go secretario go duduadhadami, go soĩni duduaidhadamĩ *popular* go Chihuahua.

Ixthumaaxi gĩ bídha ogó:

- Jolio
- *Estado*
- Go duduaidhakarru xáku bhaiga xi gĩ duadhidaa
- Ixtúmaxi namikami bia go ódami
- Xoorrai biaka idhi papeerhi
- Ñioki xaakĩ kī́ ga bhaimaxi
- Jirmagadĩ kī́ ga bhaitadaka

Niidharragai gĩ́ gĩrrĩ ñioki

Niidhañi danĩ tīigaiñi go ñioki tīgíthoixkamĩ ixdúka gĩ ágidhi.

- a) Mai thiana an tīi. (Soi kaithiadamĩ)
- b) ¿Dukátai dāja aapi? (Kī́ ga bhai kaithiadamĩ)
- bh) Amĩkaidĩrrĩ gúkigi go ĩja. (Soi kaithiadamĩ)

- ch) Kaxi ayi go duuki. (Kĩ'ga bhaithiadakamĩ)
d) Gagaiñi ija tiĩbĩĩdukami ójai daidhi duñiñi bĩĩ gooka maaxikamĩ.

Gĩ tiĩgĩthuiñi xi:

Go niidharragai gĩ'gĩrĩ agadamĩ, gĩ agidhi atĩ'mĩ xi kĩ'ga bhaimaaxi ágada aapi gĩ ñioki gĩ'gĩrĩ, káxi túdu kĩ'ga bhaimaxi kaithada go niidharragai.

Xi kĩ'ga bhaimaxi agadha aapi ixthumaaxi gĩ ágada, bia aapi xi kĩ'ga bhai maaxi ágada ixthumaaxi kaithi go ñioki go jatági, daaxidhaiñi jĩmó arhi raaya go xaakĩ sokaithiadaga danĩ dhi bhai kaithiada daidhi kĩĩkiadha go puntos xaakĩ gĩ duña bhai gĩ rhiadha xaakĩ ga kai.

Niidhañi gĩ'gĩrĩ ñioki go ójixikamĩ, nuukadaka ixdhuka kaithi kĩ'ga bhai maaxi go ójai.

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

- Jĩĩgi aapi niidhañi daidhi kĩĩdukai ágai go ójixikamĩ.
- Maatĩ tiĩgia ixthumaaxi tiĩgithua aapi daidhi maatĩ tiĩgia túmaxi aagia aapi xi bhaitadhaka xi bhaamuka daidhi agadha.
- Dudatai agadha go ójixikamĩ danĩ gĩ bhaidhuuñi daidhi gĩ'gĩrĩ agadha.

Go arhigĩrhi tanĩdhami

(*Fragmento: Tĩĩgia jĩmádĩ go kaxókai*)

...Tĩĩdai go kaxókai go arhigĩrhi taanĩdamĩ:

—Gin oidhakarragai ogóbai soimaaxi: ga momuayi aanĩ takúko daidhi go ódami aanĩ gin mumuayi. Bĩĩxi go tatákuku ĩpĩan maaxi daidhi go ódami bĩĩxkatĩ kátoma ĩpĩa maaxi. Káxi túdu jĩmó jĩmĩdhagai soitadakana aanĩ. Xi aapi giniñ jugia aanĩ siĩrhi bhai tádakana.

—Maathi aanĩ jĩmó arhi joiñadamĩ naana maaxi xáko gin taanĩĩni xi gin ĩxthukidha aanĩ. Gĩ tuidhaga, bhaiga aapi xi buusiagai daidhi xáko oidhaga aanĩ; jĩmó ibharragai. Daidhi bĩĩxi ģnĩidhipuxi xáko ĩxidhi go tĩĩrigi? Aanĩ maithi kuayi pan daidhi go tĩĩrhigi maithi gĩrĩ tuidhaga, go xáko ĩxidhi go tĩĩrhigi maithi gin agidhi tama isĩrhikidĩaba soi ĩrhidhiarraga.

—Daidhi aapi gĩ kuupa xígian maaxi upua maaxi go tumíxi namĩkamĩ buaamakamĩ xi jaaĩ gin baidhiakaga kĩ́gai bhai thádaka ogó! Go ĩxídhia tĩrhigi gin tĩtĩ́githorra ogo gĩ námĩkamĩ kuupai daidhi maatĩ kěėkěka go kuijidhĩ go jībĩrhia muurraiddiadirĩ go tĩrhĩgi...

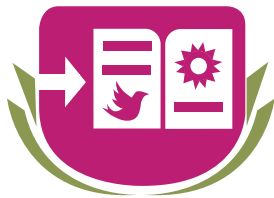
A. De Saint-Exupéry.
El principito. México, Editores Mexicanos Unidos,
4ª edición, 1996, pp. 74-75.

Ágadaiñi jímádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

- ¿Tumaxi kaithi go ójixikamĩ?
- ¿Borrai bitárri agai ogó?
- ¿Dukátai agai xi nathua go yatagi jatagii?

Gĩ thigithuka aapi gĩ nīidharraga.

- Mai puxi ixkaithi go túmaxi gĩ agidharhidi go daidhi dukatai.
Ījĩ () Choo ()
- Xijaithupixi aagiarradĩ go ixkaithi go ójjixkamĩ.
Ījĩ () Choo ()

**Nīidhañi go ójixikamĩ “Kokóni danĩ go jáyi”,
gĩ Nīidhiarragai múyi ñioki ójixikamĩ, daidhi
kĩ’ga gĩ duuñi daidhi gĩ’gĩrri ágadha.**

Gĩ soiñañi bhai xáku ójixikamĩ daidhi podúkai ĩpaámĩ agaiñi gĩ aagarragai:

- Nīidhañi go ójixikamĩ kīidukai daidhi maatia.
- Nukadhakaiñi daidhi kī’ga duuñi ixdhuka gĩ agai go ójai.
- Maatīñi ixmaaxi kaithi go ójixkamĩ tīībĩ’dukami
namĩ’kami xaakĩ gĩ soiña aga kī’ga bhaimaxi
nīidha aapi gĩ ójixikiana xaakĩ tīīgĩa aapi.
- Biakaiñi gĩ morri go ĩpīgioma ójixikamĩ, xáku
kīikigi ogó daidhi boorai daidhi duuyi danĩhi
boorai danĩ ódamikĩdĩ duuyi. Ídhi ñioki sīirhi
namĩga xi aga ĩkīaxidĩrri mĩ’kai ga nīidhithi aapi.

**Kĩ'ga nĩidha go ikarradĩ daidhi nĩidhañĩ
ixtúma kaithi go ixtúma ñiokai.**

Ga ójidhañaa aanĩ gin
xiĩgi kaaxi tĩĩbĩ'pi dui xi mai
dĩdĩ' bĩ daidhi mai maatĩ aanĩ
ixdhukátai oobhaga ĩgai.

Ágadaiñĩ jímádĩ gĩ jáduñĩ ixthumaaxi kĩikigi.

¿Tumaaxi ójarragai bia xi ója go rhiokódami?

¿Bháku bítárrĩ o gĩ ójai go ójixikamĩ?

¿Ójaipuxi jímó jimidhagai ídhi maxikamĩ ójixikamĩ?, ¿bhako gĩ buayi ogó?

Niidhañi ixdhukátai tiiigidhi go ixthumaaxi bia go papeerhi biitarra jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

Ixthumaaxi iipigioma	Ixhtumaaxi bia ogó
Módĩ	Tiitĩarradi, xáku dája go, xĩika gĩ duuyi daidhi bhako jimia'a.
Biathuridha	Í' gi aapi gĩ ñioki ipĩan dúka go bhai maxi ójarragai go estaduadĩrri xáko oidhaga ixthuma oidhigiana.
Buitagi go ójixikamĩ xaakĩ ágai aapi	Ogóbĩrri xaaki gĩ aagidhia irhi go papeerhiĩrri ójixkamĩ bitárrĩ jímó ódami xaakĩdĩ jóigĩda jímó.
Dhiosarragai	Idhiĩrri jímó ójai tiibĩdukami mai xijaiga xaakĩ gĩ ójai jutárradi go ójai go papeerhiĩrri ójixkamĩ bitárrĩ jímó ódami xaakĩdĩ jóigĩda jímó.
Jirmagadi xĩ' pu tiitĩarradi	Go jirmagadi dhxi' pu i tiitĩarradi go ódami xaakĩ buayi go papeerhiĩrri ójixkamĩ bitárrĩ jímó ódami xaakĩdĩ jóigĩda jímó.

**Daxidhaiñi jímó arhi raaya go papeerhi bñitarra
jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ, go ipīgioma ñioki, go
biathulhdharragai danĩ go dhiosagidhiarra.**

Baburhiana, go 8 go mayoko go 2014 juumigi.

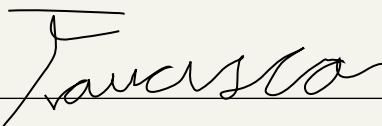
Gin xiīgi:

Gĩ biatulhrhidha aanĩ tambhidĩrĩ gĩrĩ oidhákandĩrĩ xáko jímó
jimídhagai oidhakatĩ aapi gĩrĩ jímádĩ daidhi xáku gĩ tĩtĩ́biiñi
kabhami. Bĩixi juumigi tĩtĩ́githuñi ixdhuka ojiopoiñi atĩ́mĩ amĩ
oidhigana daidhi buayiñi atĩ́mĩ kolumpio go úxiana.

Gĩ ójidhi aanĩ go papeerhi bñitarra jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ
matĩka ñĩrhidhi aanĩ ixdhúka dhája aapi, dukátai oidhaga aapi
amĩka gĩ jataduindhagana. Gĩrĩ ojóga soigĩ ijĩrhidhi xi aapi
gĩ bñitarra, aidhi bhĩrrai xi jii aapi amĩ mĩkaxi gagaimi aapi xi
kĩ́ga oidhagaka, maaka irhidithi aapi baamioma gĩ maamarra
ixthumaaxi mai biigaka, ixthúkĩdĩkĩdĩ aanĩ bhai thadaga xi
tĩittuda aapi gĩ maamarra siĩrhikĩdĩ bhaimaxi gĩ thigĩthu aapi.

Xi bhaigaka aapi xi dhibia gĩrĩ dibidha ídhi jugithadamĩ
juumigi siĩrhi bhaigĩrĩ irhídhia atĩ́mĩ. Tĩigĩthuñi xi gĩrĩ ojóga
kaxi kĩĩkĩrhiko daidhi gĩrĩ susukurhi kaxi mai jímádu darráka,
bubákiana ogó amĩ́ xibhu bájako jíji gagamuda jataduidhaga.

Gĩ dhiosagidhi ĩ aanĩ kĩ́ga bhai irhiatugidhakami.

Gĩ sukurhi Francisca Gonzales Torres

Maatipuxi xi:

Go **papeerhi biítarra jímó ódami xaakí ágidhi aaní** jímó ójixikamí xaakí jímó ódami jótoxai xaakí míkaxi daja.

Ixmaxi daidhi ixthumaxi biíkathi go ójixikamí mīs káxi jímó biítarra, kaithi ogó xi biítarra kíikigi go jímó ódami kí'ga bhaimaxi kaithadha ogó daidhi kí'ga jimída.

Go papeerhi biítarrí jímó ódami bhaiga atí'mí xi aga ixthumaaxi gírri ddaibusikí, bhaiga atí'mí xi tañá soiñi daní xi ga tañá jímó ixthumaaxi.

Go papeerhi biítarrí jímó ódami bia ogó múyi ixthúmaxi ñioki:

- **Módi:** tiitíarradi, xáko oidhaga, xiiki gi duuyi ogó daidhi xáko biítarra jímí'ga go papeerhi biítarra jímó.
- **Biathuridha:** jímó ñioki mīs káxi jímó tuidhadí ixthumaaxi aagidha írhiada ixmaaxi go *estado* dhi soiña kíikigimi go juumigi.
- **Buitagi go ójixikamí xaakí aga aapi:** go ixtúma agia írhiada go papeerhiana biítarrí jímó ódami.
- **Dhiosarragai:** jímó ójai arhidukami xaakí gi ójai go katoma gokirri daidhi ixthumaaxi agia írhidhi irrána go papeerhi biítarra jímó ódami.
- **Jirmagadi xí'pu tiitíarradi:** go jirmagadi daní go tiitíarradi go ódami xaakí gi ójai go papeerhi biítarra jímó ódami.

**Ójaiñi jímó gĩ jádhuñi jímó papeerhi bñitárri
jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ daasa jímóko
ixthumaaxi mai ogó jímó paxarhigiana xaakĩ
duuyi ogó jímó oidhigana.**

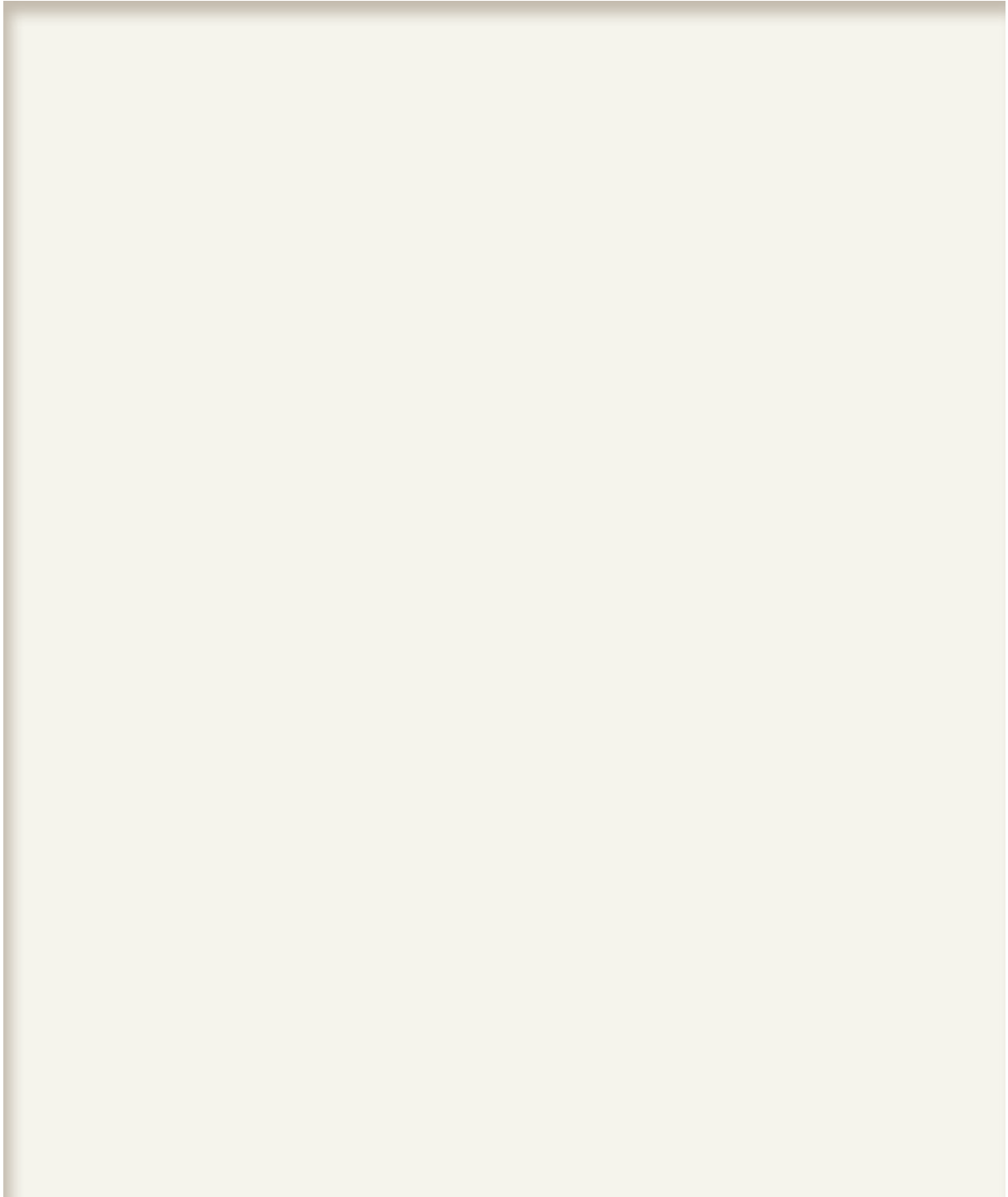
Ójaiñi túmaaxi ñioki bia ogó xi bñiaka go papeerhi bñitárri jímó
ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

¿Dukatĩ daasa aapi tukamirri gĩ papeerhi bñitárri jímó ódami xaakĩ
ágidhi aanĩ?

Ójaiñi ixthumaxi gĩ thigithuka aapi bhaiga aapi xi daasa gĩ papeerhi
bñitárri jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

**Ixthumaaxi mai aapi ñkiaxidĩrĩ ójai, ójaiñi gĩ
papeerhi bñĩtárri jĩmó ódami xaakĩ ágidhi
aanĩ.**

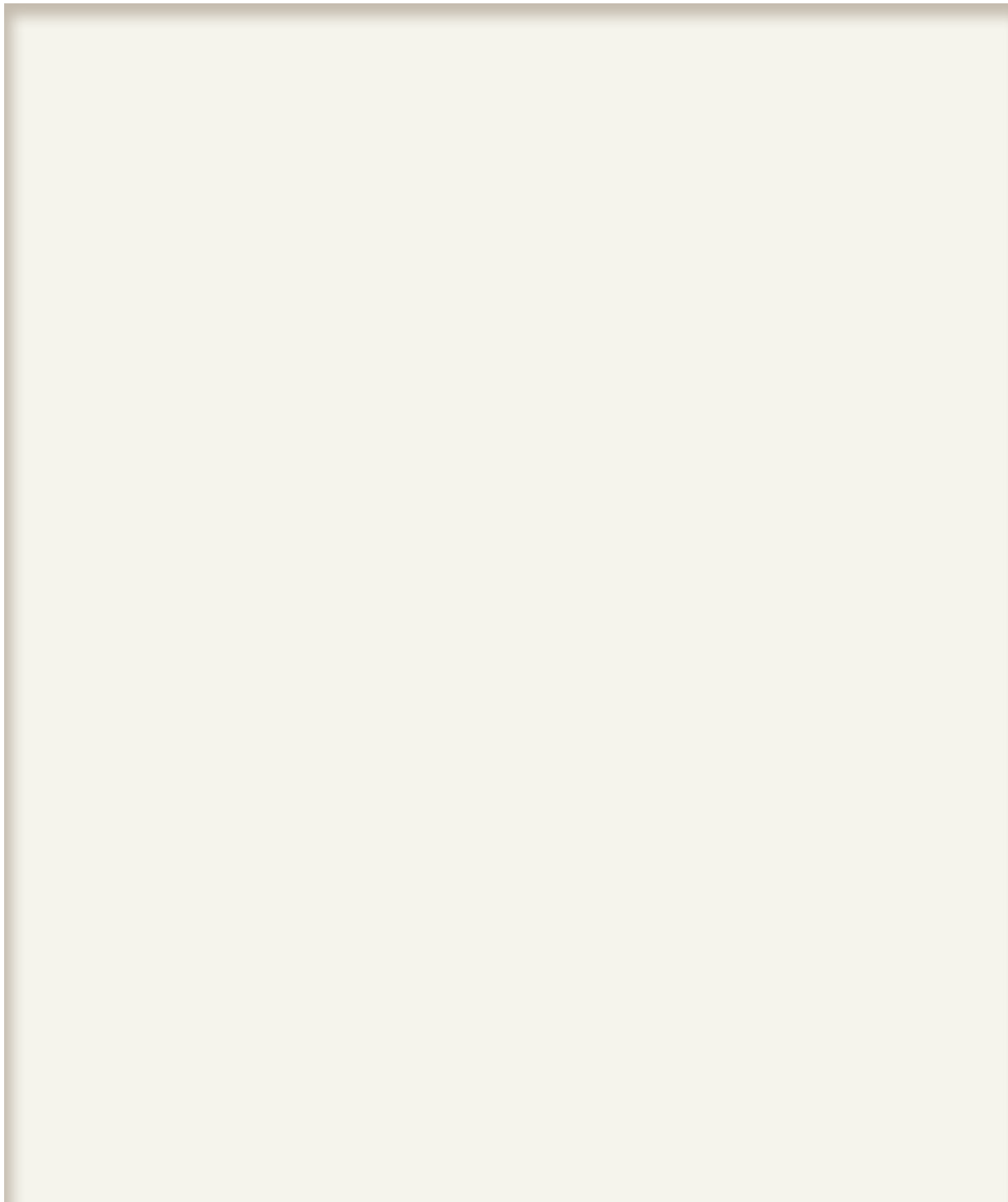
Īpamĩĩ nĩidha go papeerhi bĩitárra jĩmó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ gookĩirĩ go ójal xaakĩ bhodhĩrĩ kĩikigi.

- ¿Biaxi go xĩĩ´kadĩ gĩ duuyi daidhi bákũo kĩikigi ogó?
- ¿Maatĩixthu go xi bhai thadaka go biathulhdharra xoorrai bĩitárĩ kĩikigi ogó?
- ¿Jĩrmagadĩ go papeerhi bĩtárĩĩa jĩmó ódami daidhi ójaiĩ gĩ tĩĩtiarraga?
- ¿Kĩĩ´ga bhaimaaxi ixkaithi go ójai ixthumaaxi agia ĩrhĩdhi go papeerhi bĩtárra jĩmó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ?
- ¿Daixi go xáko agai go diiosagarradĩ?

Taaĩĩni gĩ jáduĩni xi gĩ soĩñaña go nĩidha go papeerhi bĩitárra jĩmó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ daidhi tĩkákaiĩni ixthumaaxi kĩikigi:

- ¿Agai xi go ixthumaxi gĩ tigithurhi jĩmó ñioki xi mai naathuhri daidhi kĩĩ´ga bhai maaxi ixkaithi go ixthumaaxi agia ĩrhĩdhi ogó?
- ¿Maakĩdĩ ogó tĩĩtiarradĩ go ódami xoorrai bĩitarra kĩikigi go papeerhi bĩtarra jĩmó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ?
- ¿Daaxixi go *punto*, kooma, go punto danĩ kooma, *punto* gokĩĩrĩ, *punto* kaxi naathuri?

**Īpámio kī ´gai duuñi gĩ papeerhi bīītárra jímó ódami xaakī
ágidhi aanĩ, xi gĩ jadhuñi aa xi bīīxi mai kī´ga bhaimaaxi
daidhi gĩ agidhi xi kī´ga bhai duñá ogó.**

Īpuabatodañi go ójixikamĩ

Īpámĩi nĩidhamu atĩ́mĩ go ójarragai go papeerhi bítárrĩ sīirhikamĩ gĩ duaidhidharra ixtumaaxi daidhi go papeerhi bīītárra jīmó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ. Bhaiga aapi xi aaga bhaika ixmaxikamĩ choidhi go ójixikamĩ.

Papeerhi bítárrĩ
sīirhikamĩ gĩ
duaidhidharra

Papeerhi bīītárra jīmó
ódami xaakĩ ágidhi aanĩ

Ágadaiñi jīmádĩ gĩ jáduñi ixthumaaxi kīikigi.

¿Tumaaxiĩrrĩ mai ĩpĩa maaxi choidhi?

¿Bĩ́kadĩ danĩ báku gĩ darrásai ídhi maaxi?

¿Tumaaxi bitarra gĩ ójai?

Tigíthua gĩ ñioki

a) Niidhiañi go ójixkamĩ daidhi játa norraidha go tĩkákarragai.

sĩiyi	sĩisiyi
sóyi	sosóyi
jáyí	jajáyí
ookixi	o'ókixi
ódami	o'ódami

¿Tumaaxi jĩmapioma aagaitulhdhia go ñioki ixáku ága saidhi muidhu danĩ jĩigika?

b) Nĩidhiañĩ go ixthúmaxi iĩkarradĩ daidhi ója ixáku ágada saidhi jĩigiga xĩ́pu muidhu go bĩxtáki.

bh) Aitulhdhiañi go jatagi.

—Bhaiga, ¿bĩ'ki namĩ'ka go ipúrra bigíkamĩ?
—Jimó siento, bia aanĩ idhi ípurra baidhi mai xí
namĩ'kaga.
—¿Biapixi sasápatuxi tootuakamĩ?
—Chó sīrhiana bia.
—Bia susúsaka sīrhiana túdu bhĩ'ka go gácharrai, go
baapassarrai, go bapakurhi danĩ go baapanamui.

—Bhaiga, ¿bĩ'ki namĩ'ka _____ ?

—Jimó siento, bia aanĩ idhi _____

baidhi mai xí namĩ'kaga.

—¿Biapixi _____ tootuakamĩ?

—Chó sīrhiana bia

_____ sīrhiana túdu bhĩ'ka go

_____, go _____ ,

go _____ danĩ go

_____ .

Bipiabidharra jii gi maatilhdharra

İpamiri niidha

Niidhañi go ójixikamĩ daidhi jata norraidha ixthumaaxi gĩrri taanĩ.

Kaxi niidhaja iĩkarradi go ixthúmaxi, žtúmaaxi iĩrhidhi aapi xi kaithi go ójixkamĩ?

Niidhiaja ixmaaxi go ójixikamĩ iĩrhidhi aapi xi iĩrri:

- a) Jĩmó papeerhi gi gĩrri ójixikamĩ ixthumaaxi ágadamĩ
- b) Jĩmó baikapirri ójixkamĩ
- bh) Nĩoki ágadamĩ bi xkatai

Niidhiañi go papeerhi biitarra jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

Gígírrĩ bápakiana Chihuahua, 8 juulioko 2014 juumigi.

Ooki Karmen:

Gĩ biatulhdhi aanĩ tabhaidhĩrrĩ ixadĩrrĩ jĩ' mo jimidhaga gĩrrĩ jĩmad ga bagimatada ixadĩrrĩ soigamĩ ĩrhidhi gĩ ñiidhiamuda. Bĩxikĩrrĩ tĩtĩgithorra aanĩ xi oyopaithada atĩ'mĩ mĩ'ka júku oidhigana ga kukuspaixi kuagi ga taxchaagaixi.

Gĩ ójixidhi aanĩ ídhi **ñiidhiañi go papeerhi bitárri jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ** xi gĩ ojóga soigĩĩrhidhi mai gĩ ñiidhixi aidhi abhidhĩrrĩ xi jii aapi Kanadáana baamĩ choma oobhaka aagaixi daidhi baamĩ soiñiaga gĩ susúkurhi, aanĩ xii bagian tadaga xi aapi podú tĩgĩtho tomaxi xii xijaiga.

Xi bhaigaka aapi dĩbia daidhi ñiidhia gĩ 'ojógai idhi juumigĩĩrrĩ bagian kaithada ogó káxaba kíkĩthiko danĩ gĩ susúkurhi káxi mai jĩmadĩ ĩ'gai jĩmadĩ oobhaka, ĩgai jĩji ga jataduñimuda jĩ'kobaku oidhigana.

Gĩrrĩ dhiosagidha aanĩ bagiamiñĩrhidhixi.

Xadutũrhidhixkamĩ

Gĩ xiixi Timoteo López Cortés

Jatai norraidha go tĩkákarragai.

Ixáku gĩ ójayi go papeerhi bĩítarra jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

¿Tĩĩgidhi go oidhigi ixáku jii Karmen?

¿Karmen ĩrrĩ sukurhidhĩ Timoteo López?

¿Tumaaxi ñiokidhĩ mamátĩrrĩ ogo Karmen amĩ́ka ixáku dájai?

Ójañi jímó papeerhi bĩítarra jímó ódami xaakĩ ágidhi aanĩ.

Niidhiañi go ójixkamĩ daidhi maaxidha baaika namĩkamĩ ñioki.

Go isádamĩ xibooya

Jimó ódami jii ga niidhiamuda i'xidhi daidhi tii:

—¿Boorrai kuayi gin i'xi xibooya? Tígímu aanĩ. Daidhi támi nini'rraka láchi. Gokiirri d'i'bi jimó arhíburhi:

—Gĩ muana aanĩ.

—Chó aanĩ k'i'ga bhaibuayi go dibi'rra ixíkami xibooya —tiiida ogó arhíburhi.

—Kígádua túdu, go dibi'rradii go xibooya, daidhi xi mai k'i'ga kaibhia támi xáku dáka aapi, igi muamu aanĩ!

Deibusai baika tasai, daidhi go ódami jii ga niidhiamuda i'xidhi xibooya siirhiki xigimaaxkatadai daidhi tii baidhi taapañikatidago dibi'rrai. Bañikoi igai jimó árhi xibooya, siirhi gi' dukatida. I'gai tiigitho daidhi ágai:

—Maichia kigadu xi mua aanĩ go arhíburhi.

Elisa Ramírez Castañeda, Míriam del Rosario Domínguez
Kantun (adaptación). *Orígenes y dueños*,
México, CONAFE, 2001, p. 69. (Hacedores de las palabras)

[illegible]

157

Maaxidhañi go arhí papeerhi kaidhiakami ñioki gin márrai ódami.

a)

b)

bh)

Maaxidhiañi xi guabakagai xipu yátagikaga xaakidĩ ágai go arhĩ papeerhi kaidhiakami ñioki gin márrai ódami.

	Y	G
Kĩgádu bítárrĩ bhaidhuñarragai naanamaaxi papeerhi.		
Bítárrĩ jimĩ́ga jímó ódami.		
Gĩ bídhi gĩ másubi ipia maaxtudarradĩ danĩ gĩ buibasa.		
Sĩirhikidĩ namika xi bhĩ́kaxada bĩkikobai.		
Aagai xi buusaidhia jímó upuamaxkamĩ.		
Ibuayi go ixanxi Ibuayi kredensial tuutuasarra dudúnukamĩ		
Gĩ bídhi gĩ tĩtĩarra danĩ gĩ jimiarraga gĩ juumigiga danĩ xáko oobhága aapi.		
Gĩ busaidha xudhuu aithuda aapi 20 juumigi.		
Bítárrĩ namika tuutuasarra dudúnukamĩ.		

¿Tumaaxi papeerhiaba?

**Ójaiñi gooka ñioki tīgíthoixkamĩ jataduinthurhidhaja (mu)
danĩ gooka jīmádĩ go ('a).**

1. _____

2. _____

1. _____

2. _____

**Bhaigidhuuñi go ñioki ixaku ágada xi múidhu go ódami
xīpu ixthúmaxi.**

Júrhi _____

Sóyi _____

Jáyi _____

Ookixi _____

Ódami _____

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Niidhi dani ójai aani gin ñioki. Ódami

BHAITHIAKO JIMIDAMI ÓJARRAGAI

Tiitjarra go ódami gígi rhi dani go
kiki rhikoyadi

Jimiarradi ga ooga

Jimiarradi ga daada

Tiitjaradi

Maaxidhiañi jímó ☒ go ójixiana ixaku káxi chóma kugaithu
bíixi go taakoixkiana.

RFC xipu go
KURP

TAAKOIXKAMI 1

Maati t'igia naana maaxikami papeerhi j'igi gi tuidhia
upuadú go kartiya xáko gi darrasai go bakúkuna dani
go kable mis káxi aapi gi tuidhaga xáko oidhaga aapi
(KURP) ixaku ágai gi tiitjarra dani gi jimmiarragai go
papeerhiana.

Maatii t'iga ixmaaxi go ójixikami niidhixikami go
taakoixkiana.

Tiigaiñi aagaradi go ójixkami jataduñixkami go
taakoixkiana.

Maatiiñi bíixi t'igithoiadi ixkaithi go ójixiana.

Tiigaiñi namiarradi itumaaxi j'ikikoba ójixi aagaradiana
jímó ójixiana.

Tiigaiñi ixdhukatai maaxi ójixi ixanxi niidhi go naana maaxi
ójixkiana go taakoixkiana.

Namí'da aani xi chóma kugaithu
idhi taakoixkami

J'ikikoba

Tiitjaradi ga mamátulhhiadami

TAAKOIXKAMI 2

Matii t'iga, bakugai dani tumaaxi bitárrí gi jataduintulhchia
go ójixkami niidhixkami go taakoixkiana.

Tigaiñi aagaradi go ójixkami jataduñixkami go
taakoixkiana.

Tiigaiñi ixmaaxkamirri naana maaxi go ójixkami
jataduñixkami go taakoixkiana.

Maatii niidhia ixmaaxi go ójixkami ipuabatudaja go
t'igithoyadi go ójixkami.

Tiigaiñi namiarradi xudhuu gi girri aagia aapi aagaradi
t'igithoiyadi go ójixkami.

Tiigaiñi ixdhukatai maaxi ójixi ixanxi niidhi go naana maaxi
ójixkiana go taakoixkiana.

Namí'da aani xi chóma kugaithu
idhi taakoixkami

J'ikikoba

Tiitjaradi ga mamátulhhiadami

Niidhi danii ójai aani gin ñioki. Ódami.

БНАТНІАКО ЈІМІДАМІ ОЈАРАГАІ

ЈИГІ БІРІАБІДНА ГІ МААТІЛДНДАРРА

¿Tumaaxi maayi aani?

¿Tumaaxi bitári gin soiki?

<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>
<div></div>	<div></div>

Jirma ixthumaxi gi aa bhakikami go ódami girhi xipu kirhiodami

Tiitarradi ga mamátulhhdhianamii

Jikidhi _____

Báku bipuabi go maatidhiarra _____

Itiarradi dani jirma ixthumaxi gi aa bhakikami go
maatidhiaga maatidhiaga

Maatilhdhiarradi go ódami

En este material encontrarás actividades de gran utilidad que te ayudarán a poner en práctica el conocimiento que tienes sobre la lectura y la escritura de nuestra lengua ódami, mediante el trabajo con diferentes tipos de textos. La finalidad de este material es que sigas interesándote por aprender más sobre la lectura y escritura en tu lengua.

Te invitamos a que descubras todo lo que puedes conocer por medio de este módulo.

Ídhi duindhagarrana tīgia aapi múyi ixtúmai xaakidī gī soiña xi duñá aapi ixtúmai maatī aapi go ójarragai danī nīidhiarragai ódamikidī, nanamaaxi jataduindhiaga go ójarragai. Ídhi kīikigi xi aapi baamioma tīigituka xi baamioma maatia aapi gī ñioki daidhi maatī ojada dhi maatī nīijada ódamikidī.

Gī bapaidhi atī'mī xi maatia aapi naana maaxi ixtumaaxi gī bídhi ídhi mooduluana.

DISTRIBUCIÓN GRATUITA

Ídhi líbru gī taakoidhi joidhixikamī

Este programa es público, ajeno a cualquier partido político.

Queda prohibido su uso para fines distintos a los establecidos en el programa.

